

KS. WACŁAW SCHENK

KULT ŚWIĘTYCH W POLSCE

ZARYS HISTORYCZNY

Oprócz kultów będących wspólną własnością Kościoła rzymskiego oraz takich, które miały charakter lokalny (krajowy, diecezjalny, zakonny) i dotarły różnymi drogami do Polski, posiadaliśmy i posiadamy kultury własnych Świętych lub takich, których związało z naszym krajem ich życie i działalność, albo których znaczniejsze relikwie przeniesiono do Polski.

1. STAN BADAŃ

Kultami, które przychodziły do Polski od X—XII w., zajmowali się dotąd — dość marginesowo — Abraham, Brückner, St. Kętrzyński i Silnicki¹. Szersze opracowania otrzymały kultury św. Idziego i św. Andrzeja Apostoła².

O kultach rodzimych mówią niemal wszystkie prace dotyczące świętych polskich³. Najwięcej zajmowała historyków tzw. „sprawa św. Stanisława”, która znalazła ostatnio nowe opracowania⁴. Żywoty św. Stanisława wymagają krytycznego wydania⁵, jakiego doczekała się *Vita I* św. Woj-

¹ Wł. Abraham, *Organizacja Kościoła w Polsce do połowy wieku XII*, Poznań 1962³; tam też jego praca: *Początek biskupstwa i kapituły katedralnej w Krakowie* (s. 283—317); Al. Brückner, *Dzieje kultury polskiej*, t. I—III, Warszawa 1957—58³; St. Kętrzyński, *Polska X—XI wieku*, Warszawa 1961; T. Silnicki, *Dzieje i ustroj Kościoła katolickiego na Śląsku do końca w. XIV*, Warszawa 1953.

² J. Zathay, *Z dziejów kultu św. Idziego w Polsce*, „Życie i Myśl”, 2 (1951) 274—310; O. A. Bazielić CSSR, *Początki kultu św. Andrzeja Apostoła w Polsce*, „Nasza Przeszłość”, 7 (1958) 257—276.

³ Fr. Świętek, *Z dziejów polskiego żywotopisarstwa Świętych*, Lublin 1937; J. Dąbrowski, *Dawne dziejopisarstwo polskie (do roku 1480)*, Wrocław-Warszawa-Kraków 1964 (m. in. żywoty Świętych).

⁴ Powojenne prace do 1950 r. zob. T. Wojciechowski, *Szkice historyczne jedenastego wieku*, Warszawa 1951³, s. 374—376: *Uzupełnienia bibliograficzne* (J. Umiński, M. Kosińska, P. Bohdziewicz, M. Plezia, J. Adamus, F. Bujak, D. Borawska, S. M. Kuczyński, Karol Górski, St. Kętrzyński, J. Chwalibińska); P. Bohdziewicz, *Zjazdy łęczyckie XII wieku a powstanie kultu św. Stanisława Biskupa*, „Roczn. Hum.”, 2—3 (1950/51) 237—267; ks. W. Schenk, *Zagadnienie zależności kultu św. Stanisława Biskupa od kultu św. Tomasza Kantuaryjskiego w świetle śląskich rękopisów liturgicznych*, „Roczn. Teol.-Kan.”, 4 (1957, druk 1959), z. 1, s. 73—85; W. Sawicki, *Przyczyny upadku Bolesława Śmiałego w świetle nowszych badań*, „Zesz. Nauk. KUL”, 5 (1962), nr 4; tenże, *Zapoznane źródło ikonograficzne do dziejów i ustroju Polski piastowskiej*, tamże, 8 (1965), nr 1.

⁵ Por. M. Plezia, *Od Arystotelesa do Złotej legendy*, Warszawa 1958, s. 430 nn.

ciecha⁶. Studia krytyczne prowadzono poza tym nad żywotami bł. Salomei⁷ i bł. Kingi⁸. Naukowe opracowania posiadają bł. Bogumił⁹, bł. Jakub Strepa (Strzemie)¹⁰, św. Jacek¹¹, św. Andrzej-Świrad¹², Pięciu Braci Polaków¹³, bł. Jan z Dukli¹⁴ i bł. Wincenty Kadłubek¹⁵. Z zakresu badań samych kultów posiadamy jednak tylko jedną dość wielostronną rozprawę o św. Florianie¹⁶ oraz kilka prac dotyczących kultu św. Wojciecha¹⁷. Samo zagadnienie kultu liturgicznego na podstawie rękopiśmiennych i drukowanych ksiąg liturgicznych znalazło dotąd opracowanie jedynie w odniesieniu do św. św. Cyryla i Metodego¹⁸, św. Jadwigi śląskiej¹⁹ i kultu św. Stanisława Biskupa²⁰. Wyczerpujące jednak opraco-

⁶ J. Karwasińska, *Św. Wojciecha Biskupa i Męczennika Żywot Pierwszy*, MPH ser. II, t. IV, cz. 1, Warszawa 1962; tejże, *Studia krytyczne nad żywotami św. Wojciecha, biskupa praskiego. Vita I*, „Studia Źródłoznawcze”, 2 (1958) 41—79.

⁷ B. Kürbisówna, *Żywot bł. Salomei jako źródło historyczne*, [W:] *Studia Historica. W 35-lecie pracy naukowej H. Łowmiańskiego*, praca zbiorowa, Warszawa 1958, s. 145—154; por. Br. Włodarski, *Salomea, królowa halicka*, „Nasza Przyszłość”, 5 (1957) 61—83; B. Ulanowski, *Szkice historyczne z XIII wieku. Kilka słów o żywocie św. Salomei*, Kraków 1887, (RAU Hist.-Filoz., t. 20).

⁸ S. H. Witkowska, *Vita Sanctae Kyngae Ducissae Cracoviensis jako źródło hagiograficzne*, „Roczn. Hum.”, 10 (1961), z. 2, s. 41—166.

⁹ T. Wojciechowski, *Szkice historyczne jedenastego wieku*, Warszawa 1951³, s. 97—137; Wł. Semkowicz, *Ród Pałuków*, Kraków 1907 (RAU Hist.-Filoz., t. 49); Z. Kozłowska-Budkowa, *Polski Słown. Biogr.*, II (1936) 200 n.

¹⁰ Wł. Abraham, *Jakub Strepa arcybiskup halicki 1391—1409*, Kraków 1908.

¹¹ K. Dobrowolski, *Żywot św. Jacka. Ze studiów nad polską hagiografią średniowieczną*, „Roczn. Krakowski”, 20 (1926); O. J. Woroniecki, *Św. Jacek Odrowąż i wprowadzenie Zakonu Kaznodziejskiego do Polski*, Katowice 1947.

¹² Wł. Semkowicz, *Andrzej-Świrad*, *Pol. Słown. Biogr.*, I (1949) 100 n.; T. Wojciechowski, *Szkice historyczne*, s. 74—78; H. Kapiszewski, *Tysiąc-lecie eremity polskiego. Świrad nad Dunajcem*, „Nasza Przyszłość”, 8 (1958) 45—81; tenże, *Cztery źródła do Żywota św. Świrada*, „Nasza Przyszłość”, 19 (1964) 5—32.

¹³ T. Wojciechowski, *Szkice historyczne*, s. 31—53, 349—351 (bibliogr.); J. Mitkowski, *Św. Wojciech a jego bezpośredni następcy w męczeństwie*, [W:] *Święty Wojciech 997—1947*, Gniezno 1947, s. 113—131; *Pol. Słown. Biogr.*, artykuły: *Barnaba, Benedykt, Jan, Izaak*.

¹⁴ O. H. E. Wyczawski, *Błogosławiony Jan z Dukli. Życie i cześć pośmiertna*, Kraków 1957; rec. ks. A. Petrani, „Nasza Przyszłość”, 8 (1958) 487—497; ks. H. Wyczawski, art. w: *Pol. Słown. Biogr.*, X (1963) 450.

¹⁵ O. St. Kiełtyka, *Błog. Wincenty Kadłubek (ok. 1150—1223)*, „Nasza Przyszłość”, 16 (1962) 153—212.

¹⁶ K. Dobrowolski, *Dzieje kultu św. Floriana w Polsce do połowy XVI wieku*, Warszawa 1923 (Rozpr. Hist. Tow. Nauk. Warsz. II, 2).

¹⁷ *Św. Wojciech 997—1947* (praca zbiorowa), Gniezno 1947; A. Gieysztor, *Drzwi Gnieźnieńskie jako wyraz polskiej świadomości narodowościowej w XII wieku*, [W:] *Drzwi Gnieźnieńskie*, praca zbior. pod red. M. Walickiego, t. I, Wrocław 1956, s. 1—19; ks. H. Likowski, *Geneza święta „Translatio s. Adalberti” w Kościele polskim*, „Kwart. Teol. Wil.”, 1 (1923) i odb.; O. Wł. Szoldrski CSSR, *Z dziejów kultu św. Wojciecha*, „Aten. Kapł.”, 39 (1947) t. 46; tenże, *Św. Wojciech w hymnologii łacińskiej*, „Ořed. Diec. Chełmińskiej”, 5 (1949); tenże, *Spór polsko-czeski o relikwie św. Wojciecha*, „Aten. Kapł.”, 42 (1950), t. 52; tenże, *Św. Wojciech w legendzie i literaturze*, „Homo Dei”, 20 (1951) 191—220. Kult liturgiczny św. Wojciecha opracowuje ks. W. Danielski — Lublin.

¹⁸ Ks. J. Polkowski, *Cześć św. Cyryla i Metodego w Polsce według ksiąg liturgicznych i legend od końca XIII wieku*, Kraków 1885.

¹⁹ Ks. St. Zdanowicz, *Zarys historyczny liturgicznego kultu św. Jadwigi*, „Ruch Bibl. i Liturg.”, 6 (1953) 102—115 (część nie opublikowanej rozprawy).

²⁰ K. Dobrowolski, *Kult św. Stanisława w St. Florian w średnich wiekach*, „Rocznik Krakowski”, 19 (1923) 116—133; ks. W. Schenk, *Kult liturgiczny św. Sta-*

wanie kultów świętych w Polsce wymaga bardzo szczegółowych studiów nad legendami i kazaniami o nich ²¹, nad poezją liturgiczną ²² i twórczością muzyczno-liturgiczną ²³, nad kalendarzami ²⁴ i innymi świadectwami o obchodach świąt, o czci relikwii i pielgrzymkach (kroniki, zbiory dokumentów, akta kapitulne, wizytacyjne, statuty synodalne itp.), nad wezwaniami kościołów ²⁵ i ołtarzy, wreszcie nad imionami osobowymi ²⁶ i nazwami miejscowości ²⁷.

Przedstawiając krótki zarys czci świętych w Polsce, zdajemy sobie sprawę z jego braków, zachęcających do dalszych badań ²⁸. Najpierw zajmujemy się kultami pochodzącymi spoza Polski, a następnie kultami rodzimymi.

niśława Biskupa na Śląsku w świetle średniowiecznych rękopisów liturgicznych. Studium historyczno-liturgiczne, Lublin 1959.

²¹ Ks. J. Wolny, *Łaciński zbiór kazań Peregryna z Opola i ich związek z tzw. „Kazaniami Gnieźnieńskimi”*, [W:] *Średniowiecze. Studia o kulturze*, red. J. Lewański, Warszawa 1961, s. 171—238, rec. ks. J. Wojtkowski, „Roczn. Teol.-Kan.”, 10 (1963), z. 3, s. 117—120.

²² H. Kowalewicz, *Carmina mediae aevi polono-latina*, t. I *Sequentiae*, Varsoviae 1964.

²³ Ks. H. Feicht, *Polskie średniowiecze*, [W:] *Z dziejów polskiej kultury muzycznej*, Kraków 1958, s. 24—34.

²⁴ Kalendarze diecezjalne i zakonne opublikowali: A. König, *Das Kalendarium des Breslauer Kreuzstiftes*. „Zeitschr. f. Gesch. Schles.”, 7 (1866) 303—343; J. Jungnitz, *Das Breslauer Brevier und Proprium*, Breslau 1893; MPH II—V; H. Grotefend, *Zeitrechnung des deutschen Mittelalters und der Neuzeit*, t. I—II, Hannover 1891—1898; St. Zakrzewski, *Analecta Cisterciensia*, Kraków 1907 (RAU Hist.-Filoz., t. 24 (og. 49) 2—52; T. Wierzbowski, *Vademecum. Podręcznik dla studiów archiwalnych*, Warszawa 1908, wyd. 2 z r. 1926 oprac. K. Tyszkowski i Br. Włodarski; bp J. Nowowiejski, *Wykład liturgii Kościoła katolickiego*, t. IV, cz. 2, Płock 1916, s. 134—144; J. Fijałek, *Księgi liturgiczne oraz święta i święci katedry krakowskiej z początku w. XII*, „Nova Polonia Sacra”, 1 (1928) 351—364; tegoż, *Cyzjojan polski z r. 1471 z wiadomościami o cyzjojanach w ogóle i w Polsce*, „Prace Filologiczne”, 12 (1927); Wł. Semkowicz, *Kalendarz trzebnicki pierwszej połowy XIII w.*, „Sprawozd. PAU”, 35 (1930) nr 7, s. 7—11; Fr. Jansen, *Studien am Kamminer Kalender*, „Wichmann-Jahrbuch des Diözesangesichtsvereins im Bistum Berlin”, Jg 4/6, Berlin 1933—1936, 14—61; J. Sawicki, *Concilia Poloniae*, t. IV, Lublin 1948, s. 217—223; *Chronologia polska*, Br. Włodarski (red.), Warszawa 1957; J. Nowacki, *Kościół katedralny w Poznaniu*, Poznań 1959, s. 738—763; J. Petersohn, *Das Breviarium Caminense der 2. Hälfte des 15. Jahrhunderts*, Köln-Graz 1963, s. 45—58.

²⁵ Przykładem jest studium ks. J. Nowackiego o św. Wojciechu, por. przyp. 17, oraz ks. B. Kumora, *Powstanie i rozwój sieci parafialnej w Małopolsce południowej do końca XVI w.*, „Prawo Kan.”, 5 (1962), nr 3—4; 6 (1963), nr 1—4; tegoż, *Najśw. Maryja Panna jako patronka kościołów parafialnych w archidiecezji sądeckiej, wojnickim i prepozyturze tarnowskiej (do końca XVI w.)*, „Nasza Przeszłość”, 9 (1959) 357—367.

²⁶ J. St. Bystroń, *Księga imion w Polsce używanych*, Warszawa 1938; o znaczeniu tego rodzaju badań świadczy artykuł: M. Lesiów, *Czy staropolskie imię Klimont i jego postaci pochodne mogą być świadectwem istnienia liturgii słowiańskiej w Polsce?*, „Onomastica”, 4 (1958), z. 1, s. 131—138.

²⁷ „Onomastica”, pismo poświęcone nazewnictwu geograficznemu i osobowemu, red. W. Taszycki, Wrocław (Ossol.) od 1955; tam bibliografia prac onomastycznych polskich i Polski dotyczących za lata 1907—1944 (początek w roczn. II, z. 1).

²⁸ Ks. Wojciechowi Danielskiemu dziękuję uprzejmie za materiały i notatki bibliograficzne.

2. KULTY PRZYJĘTE WRAZ Z WIARĄ CHRZEŚCIJAŃSKĄ

Wśród tych kultów pierwsze miejsce zajmuje cześć Matki Bożej, będąca na przestrzeni wieków silna, serdeczna i do dziś bardzo żywotna²⁹. Obchodzi się święta maryjne, nawet zniesione, z licznym udziałem wiernych. Poza tym święci się polskie święta maryjne: NMP Królowej Polski (3 V; tytuł od XV w., powszechnie od XVII w., święto zatwierdzone dla diecezji lwowskiej 25 XI 1908 r., dla całej Polski 12 XI 1923 r.), NMP Jasnogórskiej (26 VIII; klasztor z obrazem od 1382 r., święto zatwierdzone w 1913 r., od 1933 osobny formularz mszalny i brewiarzowy). Powstały liczne kościoły pod wezwaniem NMP³⁰, obrazy łaskami słynące przyciągają do dziś pobożnych do licznie odwiedzanych miejsc pątniczych³¹. Najstarsza polska pieśń religijna „Bogurodzica” jest pieśnią maryjną (późniejsze dodatki o innych świętych). Dorota z Maław odmawiała już w r. 1385 rodzaj różańca, „50 Zdrowaś Marya na chwałę Matki Bożej”³², od XVIII w. praktykowano zwyczaj wspólnego odmawiania lub śpiewania różańca na wczesnej mszy św.³³ Nabożeństwa różańcowe w miesiącu październiku przyjmowały się po encyklice pap. Leona XIII z 1883 r. W kościołach polskich i po domach śpiewa się „Godzinki o Matce Bożej”, tj. rymowane małe oficjum o Niepokalanym Poczęciu NMP, ułożone przez św. Piotra Rodriguez TJ (1531—1617) i tłumaczone przez nieznanego jezuitę z domu św. Barbary w Krakowie³⁴. Początki nabożeństwa

²⁹ W. Bruchnalski, *Bibliografia Mariologii polskiej od wynalezienia sztuki drukarskiej do r. 1902* (odb. z *Księgi pam. Mar.*, t. I, Lwów 1905), Lwów 1902; Z. Szostkiewicz, S. Wesoly, *Bibliographia Mariana Polonorum ab anno 1903 ad annum 1955*, Roma 1956; J. Fijałek, *Królowa Korony Polskiej. Studya do historii kultu Matki Boskiej w dawnej Polsce*, „Przegląd Kościelny”, 1 (1902); M. Skrudlik, *Królowa Korony Polskiej, Szkic z historii malarstwa i kultu Bogurodzicy w Polsce*, Lwów 1930; J. Wojnowski, *Rozwój czci Matki Bożej w Polsce*, „Homo Dei”, 26 (1957); S. Szafranec, *Z badań nad genezą tytułu Najśw. Panny: „Królowa Polski”*, RBL, 10 (1957); tenże, *Królowa Narodu Polskiego*, „Homo Dei”, 26 (1957); tenże, *Trzechsetlecie Maryjnej elekcji*, „Aten. Kapł.”, t. 53 (1957); J. Wojtkowski, *Wiara w niepokalane Poczęcie Najśw. Marii Panny w Polsce*, Lublin 1958; Wł. Smoleń, *Królewskość Maryi w sztuce polskiej*, „Aten. Kapł.”, t. 60 (1960); Cz. Skowron, *Pierwszy kościół p. w. Królowej Polski*, „Nasza Przeszość”, 9 (1959); Wł. Smoleń, *Inwentarz kultu maryjnego w diecezji tarnowskiej*, „Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne”, I, 1 (1959) 81—133; I, 2 (1960) 100—130; II, 1—2 (1961) 237—282; IV (1962) 331—342.

³⁰ W 1937 r.: 1238 kościołów pod wezw. NMP, 299 pod wezw. św. Trójcy, 278 pod wezw. św. Mikołaja, 220 pod wezw. św. Jana Chrzciciela, 216 pod wezw. św. Stanisława Bpa; por. J. Michalak, *Zarys liturgiki*, Płock 1939, s. 244 n.

³¹ A. Fridrich, *Historie cudownych obrazów Najśw. Panny Marii w Polsce*, 4 t., Kraków 1903—1911; *Księga pamiątkowa Mariańska...*, t. II, Lwów 1905: *Historia cudownych obrazów NMP*; M. Skrudlik, *Królowa Korony Polskiej*, jw.

³² T. Kujańska-Komender, *Badania nad pismami Doroty z Maław*, s. 110.

³³ Bp A. J. Nowowiejski, *Płock. Monografia historyczna*, Płock 1917, s. 507 (codziennie śpiewany różaniec w Płocku w XVIII w.).

³⁴ Najstarszy druk pochodzi z 1616 r., egz. drugiego wyd. z r. 1628 (Kraków, druk. Piotrkowszczyka) znajduje się u Benedyktynów w Staniątkach; por. A. Klawek, *Powstanie Godzinek o Matce Bożej*, „Sprawozd. PAU”, 52 (1951), nr 33, s. 166 n., streszczenie w RBL, 5 (1952) 177—79.

majowego przypadają w Polsce na połowę XIX w.³⁵ Od w. XIV wieczorny dzwon wzywał wiernych do modlitwy o pokój i za króla, pod koniec tego wieku odmawiano rano i wieczorem w tej intencji trzy Ojczy nasz i Zdrowaś Maryjo. W XVI w. przyjął się zwyczaj dzwonienia w południe i odmawiania trzech Zdrowaś Maryjo³⁶. Ożywienie i pogłębienie kultu maryjnego w Polsce powojennej wiąże się z tzw. Wielką Nowenną przed tysięczną rocznicą przyjęcia chrztu przez Mieszka I oraz z peregrynacją kopii obrazu Matki Boskiej Częstochowskiej po parafiach poszczególnych diecezji polskich.

Za czasów pierwszych Piastów spotykamy w Polsce imiona św. Udalryka (Ulryka), bpa Augsburga³⁷, Aleksego³⁸, Lamberta³⁹, św. Gertrudy z Nivelles⁴⁰, św. Maurycego⁴¹. Kościoły pod wezwaniem św. Piotra Ap. są charakterystyczne dla XI i XII w. (Kruszwica przed 1034, Łekno XI w., katedra poznańska nawet już w X w.). Zdwojone patrocina św. Piotra i Pawła Ap. zjawiają się w Polsce pod koniec XIII w.

W latach panowania Kazimierza Odnowiciela (1034—1058) mnisi benedyktyńscy przynoszą kult św. Jakuba (z Leodium), Jana i Andrzeja (15 kościołów z XI/XII w., wpływ benedyktynów z Leodium; 24 z XIII w., 47 w XIV w., 27 w XV w., wpływ kolonistów z Flandrii i okolicy Kolonii). Od XI w. dochodzą jeszcze kulty opatów i biskupów Francji, Nadrenii (Leodium i Kolonia) i Bawarii. Szczególnym kultem cieszyli się św. św.: Marcin z Tours (dawne kościoły pod jego wezwaniem), Idzi⁴², Gotard (Hildesheim)⁴³, Leonard (z Leodium przez Bawarię)⁴⁴, Gereon (Kolo-

³⁵ St. Jamiołkowski, *Majowe nabożeństwo*, Enc. kość., wyd. M. Nowodwor-ski, 13, 90—92.

³⁶ Statut Nankera z r. 1320 (Fijałek, s. 56 n.); synod krakowski z r. 1394; por. St. Kijak, *Piotr Wysz biskup krakowski*, Kraków 1933, s. 94; W. Wójcik, *Dzwonienie na Anioł Pański w polskim prawie przedtrydenckim*, „Roczniki Teol.-Kan.”, 2 (1955) 223—241; T. Szwaagrzyk, *Anioł Pański*, RBL, 9 (1956) 283—288.

³⁷ O osobistym kulcie Mieszka I dla św. Ulryka zob. St. Kętrzyński, *Polska X—XI wieku. O imionach piastowskich do końca XI wieku*, Warszawa 1961, s. 632—634; o uzdrowieniu Mieszka za sprawą św. Udalryka: MGH SS IV, 423.

³⁸ Św. Wojciech żył w klasztorze pod wezwaniem św. Bonifacego i Aleksego na Awentynie w Rzymie (MPH NS IV, 1, s. 23), głosił homilię o św. Aleksym (*Acta SS Julii IV*, na 17 VII), założył klasztor pod wezw. tego Świętego; miejsce tego klasztoru jest sporne, zob. H. Kapiszewski, *Droga św. Wojciecha z Saksonii do Polski wiodła przez Pannonię*, „Nasza Przyszłość”, 6 (1957) 289—299; św. Aleksy był znany polskiemu czytelnikowi z piętnastowiecznego utworu wierszowanego oraz z *Żywotu błog. Alexego spowiednika*, drukowanego w Krakowie u M. Szarfenbergera w 1529 r., por. St. Vrtel-Wierczyński, *Wybór tekstów staropolskich*, Warszawa 1963³, s. 172 nn., 447 nn.

³⁹ S. Kętrzyński, *Polska X—XI wieku*, s. 98 nn., 629 n., 636; Wł. Abraham, *Początek biskupstwa*, s. 300.

⁴⁰ St. Kętrzyński, op. cit., s. 640.

⁴¹ Cesarz Otto III ofiarował jego włóczęgę Bolesławowi Chrobremu z okazji zjazdu gnieźnieńskiego w roku 1000, por. kronikę Galla I, 7 (MPH NS II, 19).

⁴² Por. przyp. 2. Patron chorych i pielgrzymów, kościoły szpitalne pod jego wezw.; poselstwo Władysława Hermana do Saint Gilles z prośbą o potomstwo; pielgrzymka Sieciecha młodszego do Saint Gilles; pielgrzymka pokutna Bolesława Krzywoustego do opactwa św. Idziego i św. króla Stefana w Somogyvár na Węgrzech; kronika Galla I, 30; III, 25; MPH NS II, 57 n., 158.

⁴³ Bp Hildesheimu, czczony na ziemi słowiańskiej (dzisiejsze wschodnie Niemcy). Do niego pielgrzymował Krzywousty; w XII w. mnożą się kościoły pod jego wezwaniem (Al. Brückner, op. cit., t. I, s. 238); osobisty kult wrocławskiego bpa Przeczlawa z Pogorzeli (1342—1376) (J. Jungnitz, *Brevier*, s. 50 n.).

⁴⁴ M. Sokółowski, *Kościoły romańskie w Gieczu, Krobi, Lubinie i Kottowie*,

nia)⁴⁵, Emmeram (Ratyzbona)⁴⁶ oraz inni święci, których imiona notują kalendarze krakowskie od XII—XVI w.: św. św.: Wolfgang, Erhard, Burchar, Afra (Ratyzbona), Urszula i Towarzyski (Kolonia), Walpurga (Eichstätt). Liczne są kościoły św. Michała (np. w Krakowie na Wawelu i na Skalce) i św. Jerzego; są to patronowie rycerstwa. Wezwanie św. Wita wskazuje na wpływ sąsiednich Czech. Przy drogach handlowych i rzekach powstały kościoły pod wezw. św. Mikołaja. Św. Jan Chrzciciel, patron nowo nawróconych krajów i starych kościołów chrzcielnych, stał się patronem katedry wrocławskiej (1000 r.), klasztorów benedyktyńskich w Międzyrzeczu i Mogilnie oraz licznych kościołów parafialnych XI/XII w. i późniejszych stuleci.

O kościołach pod wezwaniem św. Klemensa papieża przypuszczano, że dowodzą wpływu misji Cyryla i Metodego na Morawach; w rzeczywistości pochodzą z czasów późniejszych, zawdzięczając swe założenie Klemensom Gryfitom, nie zaś Apostołom Słowian⁴⁷.

Dzień rzymskiego diakona, św. Wawrzyńca (10 VIII), odznaczał się już na początku XII w. udziałem wiernych w sumie świątecznej, o czym wspomina kronika Galla (III, 1) opowiadając o napadzie Pomorzan w 1109 r. na wojsko Bolesława Krzywoustego, oblegającego gród Nakło. Franciszkanin Marcin wygłosił w r. 1271 kazanie odpustowe w kościele pod wezw. św. Wawrzyńca w Strzelcach Opolskich⁴⁸. Najstarsze kościoły pod wezw. św. Wawrzyńca pochodzą z przełomu XI/XII w. (Nakło pod Kaliszem, Kraków, Gniezno), najliczniejsze z w. XIV. *Liber beneficiorum* Łaskiego (1506 r.) notuje 26 wezwań kościołów⁴⁹, diecezja wrocławska posiadała do końca XV w. 48 kościołów i kaplic pod wezw. św. Wawrzyńca⁵⁰. Wielkopolska czei go do dziś jako opiekuna ognia⁵¹, a diecezja chełmińska jako swego głównego Patrona.

Na Śląsku spotykamy wczesny kult św. Bartłomieja Apostoła; ces. Henryk V przeszedł w r. 1109 pod Głogowem rzekę Odrę w dniu św. Bartłomieja, gdy „cały lud miasta słuchał mszy św.”⁵²; wezwanie tego Świętego nosiły kościoły w Naumburgu nad Bobrem (1217), w Trzebnicy (1202),

w W. Ks. Poznańskim, „Sprawozd. Kom. do Bad. Hist. Sztuki”, 3 (1888) 93—106; Al. Brückner, *Dzieje kultury polskiej*, t. I, s. 303, 469; St. Kętrzyński, *Polska X—XI wieku*, s. 573; Wł. Abraham, *Organizacja Kościoła w Polsce*, s. 197; F. Kopera, „Roczn. Krak.”, 6 (1904) 72. O wielkim napływie pątników do „ecclesia, olim famosa, nunc iam in oblivionem data” pod wezw. św. Leonarda (patrona od chorób) w Kleciu na Sądecyźnie, zob. J. Długosz, *Liber benef.* II, 264 n., por. też III, 204; ks. B. Kumor, „Prawo Kan.”, 6 (1963), nr 1—4, s. 455 n.

⁴⁵ St. Kętrzyński, l. c. (Gereon, Feliks i Adaukt); Al. Brückner, op. cit., s. 238.

⁴⁶ Klasztor św. Emmerama w Ratyzbonie; miejscowość Imbramowice; *Ewangeliarz emeramski* z pocz. XII w. w AKK (rps 208), por. Wł. Semkowicz, *Paleografia łacińska*, s. 569.

⁴⁷ Al. Brückner, op. cit., t. I, s. 238.

⁴⁸ *Vita s. Salomeae*, MPH IV, 794; A. Nowak, *Geschichte der Pfarrei Gross Strehlitz in Oberschlesien*, Gross Strehlitz 1924, s. 12 n.

⁴⁹ K. Dobrowolski, *Dzieje kultu św. Floriana*, s. 133.

⁵⁰ H. Neuling, *Schlesiens Kirchorte*, Breslau 1902², s. 369; B. Kumor, *Powstanie i rozwój sieci parafialnej*, s. 452.

⁵¹ K. Dobrowolski, op. cit., s. 140 n.

⁵² Kronika Galla III, 5 (wyd. K. Maleczyński, s. 133); T. Silnicki, *Dzieje i ustrój*, s. 133.

we Wrocławiu (dolny kościół św. Krzyża, 1288), w Głogówku (pierwsza połowa XIII w.).

W 1145 r. przychodzą do Wrocławia relikwie św. Wincentego, bpa z Bevanga⁵³, drugi natomiast Wincenty, diakon i męczennik, jest patronem kapituły i współpatronem katedry wrocławskiej, posiadającej od czasów bpa Hieronima († 1062) relikwie tego Świętego.

Kontakty Krzywoustego z Węgrami przyczyniają się do rozszerzenia kultu św. Stefana Króla († 1038, kan. 1083). Krzywousty, urodzony w dniu św. Stefana (wtedy dn. 20 VIII 1085), pielgrzymował do grobu św. Króla w Białogrodzie na Węgrzech (Gall II, 1; III, 25). Wraz z cystersami przychodzi kult św. Tomasza Kantuaryjskiego (osobisty kult wrocławskiego bpa Tomasza II, który w r. 1288 założył w Raciborzu kolegiatę pod wezw. św. Tomasza).

W XIV w. upowszechnia się kult pozostałych Apostołów i czterech Doktorów Kościoła (statut Nankera z 1320 r.), zwłaszcza św. Hieronima i św. Augustyna (przez kanoników regularnych i eremitów św. Augustyna).

Zakony zebrzące szerzą kult założycieli i pierwszych swych kanonizowanych świętych: św. Franciszka (w XV i XVI w. święto stygmatów w szczególnej czci u bpa Zbigniewa Oleśnickiego i kard. Fryderyka) i Klary, Elżbiety i króla Ludwika (z III zakonu św. Franciszka), św. Dominika, Tomasza z Akwinu i Piotra z Werony, zwanego „nowym męczennikiem”

Wśród popularnych w XV w. Czternastu Wspomożycieli, którzy odbierają w Polsce od ok. r. 1477 wspólną cześć liturgiczną, czczeni są już wcześniej: św. św.: Idzi, Achacy i jego współmęczennicy (kościół pod wezw. X milia martyrum w średniowiecznej diecezji krakowskiej), (Erazm) (relikwie w Gnieźnie), (Krzysztof, patron rycerzy i żeglarzy) (imię dość popularne w Polsce w XVI i XVII w.)⁵⁴, (św. Błażej i św. Zygmunt (Płock))⁵⁵. Za Jagiellonów szerzy się kult św. Władysława, króla węgierskiego (kan. 1198). (W mszałach piętnastowiecznych mnożą się wotywy do patronów podróżujących: Trzech Króli, Rafała Archaniola, Rocha i Marty, która obsługiwała Chrystusa. Ożywiły się starsze kultury: św. Małgorzaty (patronki ciężarnych), Barbary (patronki konających, górników, artylerii)⁵⁶, Katarzyny (patronki uczonych), Agaty (patronki od pożarów; do

⁵³ T. Silnicki, *Dzieje i ustrój*, s. 98.

⁵⁴ Bystron, *Księga imion*, s. 245.

⁵⁵ Kult św. Zygmunta, króla Burgundii († 524 r.) dotarł już w XII w. do Polski, gdy Werner, bp płocki, w 1166 r. przywiózł relikwie do Płocka. Katedra płocka przyjęła drugie wezwanie (obok NMP), o czym najstarsza wzmianka z 1345 r. (*Kod. dypl. Ks. Maz.* nr 65). W XIV w. święto otrzymało oktawę, odpusty, urządzono uroczystą procesję z uczczeniem relikwii. Kazimierz Wielki wzywał wstawiennictwa św. Zygmunta i ofiarował wspaniałe relikwiarz (popiersie). W 1615 r. rozciągnięto uroczystość św. Zygmunta, patrona katedry i miasta, na całą diecezję. W 1907 r. Stolica Apostolska uznała św. Zygmunta pierwszorzędym patronem miasta Płocka (Nowowiejski, *Płock. Monografia historyczna*, Płock 1917). Innym ośrodkiem kultu św. Zygmunta był Szydłowiec (kościół z 1401 r., relikwie z Pragi; Kieszkowski, *Kanclerz Krzysztof Szydłowiecki*, Poznań 1927, t. I, s. 46 n.). Zygmunt Stary postawił w kaplicy Zygmuntońskiej na Wawelu posąg św. Zygmunta. Jego kultem zajmuje się ks. Andrzej Rojewski — KUL.

⁵⁶ R. Adamski, *Der Barbarakult in Schlesien*, Breslau 1939; J. Dworzackowa, *Podanie o głowie św. Barbary w dziejopisarstwie pomorskim*, [W:] *Studia Historica. W 35-lecie pracy naukowej H. Łowmiańskiego*, Warszawa 1958, s. 155—165.

dziś święcenie chleba i wody ku jej czci), Doroty, Apolonii, Magdaleny i innych.

Imię chrzestne Anna noszą już w drugiej połowie XIII w. córki Piastów. Od XIV w. staje się ono jednym z najczęściej spotykanych imion. Równocześnie św. Anna pojawia się w kalendarzach diecezji polskich (w XVI w. festum fori w Płocku) oraz w wezwaniach kościołów.

Święto św. Józefa (w *Brev. Rom.* od 1479) notują niektóre kalendarze XV w., a ogólnie XVI w.; imię chrzestne występuje już w 1419 r. w dokumencie wrocławskiego bpa Konrada (Joseph arcidiaconus Legnicensis, *Schles. Besitzurk.* I, 94), jest jednak jeszcze w XVI w. rzadkie, natomiast w XVIII w. bardzo częste. Patrocinium spotykamy dopiero w XVI w. (np. Bodzanów k. Nysy) i w XVII w. (śląskie kościoły zależne od cystersów w Krzeszowie). Do najstarszych kościołów pod wezw. św. Józefa należy prawdopodobnie kaplica szkolna na Piasku wrocławskim z ok. 1481 r.

W czasach zarazy wzywano pomocy św. Rocha i św. Sebastiana. Najstarsza kaplica pod wezw. św. Rocha na Śląsku pochodzi z r. 1385 (Oława), inne budowano w XVII w. (np. Biała Prudnicka przed 1679). Imię chrzestne pojawia się w XVI w. i jest w XVIII w. częstsze. Św. Sebastianowi poświęcano kaplice od XVII w. (np. Opole 1680, Olesno po 1708). Jego imię nadawano od XVI w., częściej jednak dopiero w XVIII w. Kulty obu Świętych zastąpiły średniowieczny kult św. Łazarza (szpitale dla trędowatych).

Lokalne znaczenie mają kulty św. Kancjusza, Kancjana i Kancjanelli (patronowie kapituły wrocławskiej), św. Tyrsa, Dalmacjusa, św. Benigny i Witalisa (Włocławek), św. Sabiny (Poznań), św. Brygidy i Krystyny (Płock), św. Walentego i Dobrego Łotra-Dyzmy (Przemyśl), św. Ottona, Faustyna, Pamfila i Teobalda (diec. kamieńska)⁵⁷, św. Jana Jałmużnika (w Krakowie od 1490, w prow. gnieźn. od 1510).

3. KULTY RODZIME

Naczelnym miejscem wśród kultów rodzimych zajmuje kult św. Wojciecha, biskupa praskiego⁵⁸, którego relikwie, po męczeńskiej śmierci Świętego z rąk Prusów dnia 23 kwietnia 997 r., złożył Chrobry w Gnieźnie. W związku z kanonizacją (999 r.) powstał w Rzymie jego żywot tzw. *Vita I (Est locus)*, a w latach 1004—1006 drugi żywot (*Nascitur*), napisany przez Brunona z Kwerfurtu. W tym czasie ułożono już pierwszą sekwencję ku czci Świętego („*Annua recolamus*”) ⁵⁹ i opis męczeństwa, tzw. *Passio*. Tradycja mówi też o kościołach pod wezw. Świętego, założonych jeszcze przez Bolesława Chrobrego. Historycznie pewne są natomiast fundacje cesarza Ottona III w Akwizgranie i w Pereum pod Rawenną (klasztory) oraz w Rzymie i Subiaco (kościół).

W czasie najazdu Brzetysława na Polskę po śmierci Mieszka II (1034 r.) pozbawiono Gnieźno relikwii św. Wojciecha, umieszczonych w ołtarzu

⁵⁷ Teksty liturgiczne o św. Ottonie i Faustynie opublikował J. Petersohn, *Das Breviarium Caminense der 2. Hälfte des 15. Jahrhunderts*, Köln—Graz 1963, 59—91.

⁵⁸ Por. przyp. 17.

⁵⁹ H. Kowalewicz, op. cit., s. 13.

katedry, i przeniesiono je uroczyscie do Czech⁶⁰. Odtąd czczono św. Wojciecha również w rodzimej Pradze (Translatio s. Adalberti — 25 VIII). Ukrytą w Gnieźnie część relikwii odnaleziono i przeniesiono w 1090 r. na ołtarz odbudowanej katedry (Translatio — 20 X) Do jego grobu pielgrzymuje Krzywousty⁶¹. Jego opiece oddano misję św. Ottona na Pomorzu Zachodnim⁶². Arcybiskup Jakub ze Żnina wślawił Świętego monumentalnym pomnikiem *Drzwi Gnieźnieńskich* (1127 r.). Za jego czasów powstaje antyfona brewiarzowa „Magna vox” i legenda *Tempore illo*.

W okresie rozbitcia dzielnicowego kult św. Wojciecha zachował charakter ogólnopolski, czego świadectwem są liczne kościoły pod jego wezwaniem pochodzące z XII—XIII w. Cystersi wprowadzili w 1217 r. uroczystość św. Wojciecha do swego kalendarza i założyli świątynie pod jego imieniem⁶³, a dominikanie poświęcili mu swoją twórczość poetycką i muzyczną (hymny). Św. Wojciech otrzymuje własne rymowane oficjum brewiarzowe, którego używanie nakazuje statut synodu łączyckiego abpa Jakuba Świnki z 1283 r.⁶⁴; lekcje brewiarzowe brano z *Miracula S. Adalberti*, utworu z lat 1260—1295, a w czasie mszy śpiewano pierwszą sekwencję rodzimej twórczości („Hac festa die”) ⁶⁵.

W XIV w. powstało mało kościołów pod wezwaniem św. Biskupa, wzbogaciły się natomiast formy jego kultu o nowe teksty liturgiczne: św. Wojciech posiada wtedy trzy oficja rymowane i otrzymuje nowe sekwencje mszalne, pochodzące z trzech krajów czczących go do dziś: z Polski, z Czech i Węgier⁶⁶.

W XV w. nastąpił — zgodnie z ogólnym rozwojem czci świętych w tej epoce — rozkwit kultu św. Wojciecha. Władysław Jagiełło darzył św. Wojciecha szczególną czcią, zwłaszcza po bitwie pod Grunwaldem (1410). Kodyfikacja Mikołaja Trąby z 1420 r. ustala uroczystość kwietniową (23 IV) jako święto obowiązujące w całej prowincji gnieźnieńskiej⁶⁷, w diecezjach: Gniezno, Poznań, Włocławek i Płock święto posiada oktawę (XIV—XVI w.). Bp Zbigniew Oleśnicki statutem z 1436 r. ustalił listę czterech patronów Królestwa Polskiego, umieszczając św. Wojciecha na pierwszym miejscu i wyznaczając jego wotywę na poniedziałek. Święto Przeniesienia (20 X) obchodziły tylko niektóre diecezje (Gniezno, Kraków, Poznań, Włocławek i Płock) i zakony (od XVI w. dominikanie i benedyktyni); Lubusz i Wrocław stosowały datę praską: 25 VIII w Lubuszu, 26 VIII na Śląsku (z powodu Transl. s. Hedvigis dnia 25 VIII). Powstały dalsze sekwencje mszalne oraz liczne odmiany formularzy mszalnych, tak że np. liczba kolekt używanych w Polsce doszła na początku XVI w. liczby piętnastu. W litanii do Wszystkich Świętych, nawet w naj-

⁶⁰ O. W. Szoldrski, *Spór polsko-czeski o relikwie św. Wojciecha*, „Aten. Kapł.”, 42 (1950), t. 52, s. 256—265; relikwie św. Wojciecha posiada i Gniezno, i Praga.

⁶¹ Kronika Galla III, 25 (wyd. K. Maleczyński, s. 159).

⁶² Z. Wojciechowski, *Rola św. Wojciecha w dziejach narodu polskiego*, [W:] *Św. Wojciech*, s. 84.

⁶³ Canivez, *Statuta capit. gener. Ord. Cist.*, t. 1, nr 72.

⁶⁴ Zamknięcie dyskusji na temat „historia b. Adalberti” podaje ks. J. Nowacki, *Z dziejów kultu*, s. 156.

⁶⁵ H. Kowalewicz, op. cit., s. 14.

⁶⁶ H. Kowalewicz, tamże, s. 26 n. („In laudem sacro presuli”, autor: Jan z Kępy Łódzia, † 1346), s. 32 („O preclara Adalberti”), s. 15 („Hodierne lux diei”), s. 50 n. („Mane puericie”), s. 51 n. („Corona sanctitatis”).

⁶⁷ Wyd. J. Fijałek, A. Vetulani, s. 38.

bardziej skróconych jej wersjach, umieszczano zawsze wezwanie do św. Wojciecha. Wymieniało go sufragium mszalne, odmawiano o nim także sufragium brewiarzowe. Wotywy odprawiano w Gnieźnie w czwartek, w Krakowie i Przemyślu — w poniedziałek, we Włocławku i Poznaniu — we wtorek; Poznań miał nadto wotywę wspólną o św. Wojciechu i św. Stanisławie.

Potrydenckie Proprium Poloniae (brewiarzowe 1591, mszalne 1605) zredukowało bogaty zespół tekstów liturgicznych o św. Wojciechu do trzech własnych antyfon w oficjum i trzech modlitw w formularzu mszalnym. W obecnym Proprium św. Wojciech jest Patronus principalis w archidiec. gnieźnieńskiej i w diec. chełmińskiej, w innych Patronus minus principalis Poloniae. Święto Translacji obchodzą tylko Gniezno i Pelplin (22 X).

Pięciu Braci Męczenników⁶⁸

Bezpośrednimi następcami św. Wojciecha w męczeństwie byli dwaj uczniowie św. Romualda, Benedykt i Jan, Włosi, którzy na zaproszenie Bolesława Chrobrego przybyli do Polski i założyli erem w pobliżu grodu Międzyrzecze. Przyłączyli się do nich dwaj bracia, Polacy, o imionach zakonnych Izaak i Mateusz oraz chłopiec Krystyn, który służył im jako kucharz. Celem ich przybycia było rozpoczęcie w Polsce misji. Podczas gdy czekali na pozwolenie z Rzymu, w nocy z 10 na 11 listopada 1003 r. napadł na nich były włodarz królewski z garścią ludzi z zamiarem zgrabienia im srebra, otrzymanego od Bolesława Chrobrego. Śmierć czterech mnichów i chłopca Krystyna opisał św. Bruno z Kwerfurtu w *Żywocie Pięciu Braci* przed wyjazdem na misje do Jadźwingów (Podlasie), gdzie w 1009 r. również poniósł śmierć męczeńską. Tymczasem erem pod Międzyrzeczem napełnił się nowymi mnichami. Po śmierci Mieszka II (1034 r.), uciekając przed najazdem Pomorzan, zabrali mnisi relikwie Pięciu Braci do Gniezna, gdzie wpadły jednak w ręce Brzetysława, który je przeniósł do Czech. W ten sposób zaszczerpiono kult Pięciu Braci w Czechach. Krystyn został współpatronem katedry w Ołomuńcu.

W Polsce ośrodkiem kultu stał się nowy klasztor współbraci Męczenników pod Koninem, niedaleko Gniezna, otrzymany od Kazimierza Odnowiciela (stąd nazwa Kazimierz). Święto Pięciu Braci obchodzono w diecezjach czeskich i polskich, w diec. Zagrzeb, w zakonie kamedułów; najdawniejszą wzmiankę o uroczystości ku czci Męczenników zawiera kalendarz w kodeksie Gertrudy z XI w. (pod 10 XI)⁶⁹. Obecnie wszystkie diecezje Polski obchodzą ich święto 12 XI (3 cl.); diecezja gorzowska czci ich jako Patroni aequae principales.

Św. Florian⁷⁰

Po utracie relikwii św. Wojciecha i Pięciu Braci Męczenników odczuwano w Polsce brak grobu Świętego, co równało się w świadomości

⁶⁸ Por. przyp. 13.

⁶⁹ *Chronologia polska*, s. 253: Gniezno, Kraków, Lubusz, Płock, Poznań, Włocławek, Wrocław; *Kodeks Gertrudy*, tamże s. 206.

⁷⁰ Por. przyp. 16.

średniowiecznego człowieka brakowi opieki i błogosławieństwa. Dlatego Gedko, bp krakowski († 1185 r.), prosił papieża o ciało Świętego; w 1184 r. otrzymał relikwie św. Floriana, które złożono uroczyście w katedrze wawelskiej. Dzień św. Floriana — 4 maja — obchodzono w Krakowie jako święto obowiązujące (festum fori). Z Krakowa kult św. Floriana rozposzechnił się zrazu w diecezji krakowskiej. Już w 1185 r. powstało pod jego wezwaniem opactwo cysterskie w Koprzywnicy oraz fundacja kościoła kolegiackiego na krakowskim Kleparzu. Od XIII w. (ok. 1212 r.) imię św. Floriana pojawia się w Polsce jako imię chrzestne. Nosili je wybitni mężowie, dostojnicy, rycerze, włościanie i mieszczanie. W tym samym wieku dzień św. Floriana miał w Małopolsce znaczenie gospodarcze jako termin spłacania powinności i dokonywania różnych sprzedaży; świadczy to o zgromadzeniu się liczniejszych mas społeczeństwa z okazji obchodu święta w miejscowościach posiadających kościoł. Kult nowego patrona, Biskupa Stanisława, kanonizowanego w 1253 r., spowodował jednak, że kult św. Floriana zszedł na drugi plan. Święto floriańskie zachowywało wprawdzie nadal charakter festum fori, ale nie posiadało już oktawy i zostało zaliczone w statutach bpa Nankera (1320 r.) do drugorzędnych świąt (do festa semiduplicia, natomiast św. Stanisław do festa duplicia). W statutach bpa Piotra Wysza z r. 1394 i 1396 dzień św. Floriana nie obowiązuje już w całej diecezji, lecz tylko w Krakowie. W księgach liturgicznych XIV w. św. Florian posiadał tylko własną kolektę („Deus, qui nos annua beati Floriani [...] sollemnitate laetificas [...]”), a jeden z brewiarzy krakowskich XIV w. (Bibl. Kap. Krak. rps 20, 27) zawiera własne czytania, wyjęte z legendy św. Floriana. Kalendarze wszystkich diecezji polskich notują dzień 4 maja czarnym inkaustem, tzn. jako festum chori (wyjątek: Kraków). Również zachowane katalogi świąt, umieszczane w statutach synodalnych, nie wymieniają tego dnia wśród świąt nakazanych (Warmia przed 1400 r.; Włocławek 1402 r.; Poznań 1420 r.; Płock 1423 r.).

Na przelomie XIV/XV w. kult znalazł się w stadium największego upadku. Wznowił go dopiero bp Zbigniew Oleśnicki statutem z 1436 r., zaliczając św. Floriana do patronów Królestwa Polskiego na równi ze św. Wojciechem, Stanisławem i Waclawem. Odtąd obchodzono jego święto znowu w całej diecezji krakowskiej jako festum fori i z oktawą. Opis męczeńskiej śmierci Świętego rozchodził się w Polsce w licznych pasjonatach i żywotach świętych. Do żywotu (właściwie nie rzymskiego Floriana, ale imiennika z Górnej Austrii) dodawano opowiadanie lub przynajmniej wzmiankę o sprowadzeniu relikwii św. Floriana do Polski. Z tego źródła ułożono czytania brewiarzowe, ostatecznie zredagowane przez St. Sokołowskiego i wydane w Krakowie w 1599 r. jako *Officia propria patronorum provinciae Poloniae*.

Rozkwit kultu św. Floriana w Polsce XV w. zbiega się ze złotym okresem tego kultu w Niemczech, z których przejmuje główne cechy ikonograficzne (strój żołnierski), liturgiczne (teksty mszalne i rymowane oficjum brewiarzowe z klasztoru St. Florian w Austrii, np. sekwencję „Salve, martyr gloriose” i hymny „Gratuletur Ecclesia”, „Laete colant Christiani”) i atrybut patrona od ognia (w Niemczech od drugiej poł. XV w., w Polsce pierwszy ślad na drzeworycie statutów Łaskiego z 1506 r.).

Od początku XVI w. (*Missale Cracoviense* 1509 r. i nast. wyd.) w dniu 4 maja wyruszała wspaniała procesja z katedry krakowskiej do kościoła św. Floriana na Kleparzu. Na drzeworytach mszałów i brewiarzy diecezji krakowskiej tego stulecia występują św. Stanisław i św. Florian jako dwaj naczelnicy patronowie katedry i diecezji. Jedną z dodatkowych zwrotek (XVI w.) do pieśni „Bogurodzica” prosi o wstawiennictwo św. Floriana. Diecezja warmińska wprowadziła święto 4 maja (festum fori z oktawą) dopiero w 1725 r. Kult polskiego Patrona budził przez wieki duże zainteresowanie w opactwie St. Florian w Austrii, ognisku czci św. Floriana noryckiego. Nie posiadając relikwii, klasztor daremnie starał się kilkakrotnie w Krakowie o uzyskanie części relikwii wawelskiego Floriana. Dopiero w 1736 r. bp krakowski J. Lipski odstąpił część relikwii św. Floriana, radośnie i uroczyście przyjętych w klasztorze austriackim.

Ś w. W a c ł a w ⁷¹

Kult św. Waćława, księcia czeskiego z rodu Przemyślidów, który zginął w r. 929 z rąk młodszego brata Bolesława, a którego święto 28 września zawiera już sakramentarz św. Wolfganga (Ratyźbona) z końca X w., promieniował wcześniej na graniczącą z Morawami diecezję krakowską. Katedra romańska na Wawelu, rozpoczęta za czasów Władysława Hermana († 1102) ⁷² i ukończona za Bolesława Krzywoustego († 1138), została w 1142 r. konsekrowana pod wezwaniem św. Waćława ⁷³. Przedromańska katedra była poświęcona Chrystusowi Zbawicielowi (Salvator). Rzeźby na zwornikach w prezbiterium (z lat 1322—1346) przedstawiają Chrystusa Salvatora, św. Waćława i św. Stanisława ⁷⁴. W 1267 r. kard. legat Gwido udzielił 60 dni odpustu wszystkim odwiedzającym katedrę w dniu św. Waćława ⁷⁵, a Bolesław Wstydlivy († 1279) zaliczył go wraz ze św. Stanisławem do „patroni nostri” ⁷⁶. Natomiast statuty bpa Nankera z 1320 r. przemilczają zupełnie św. Waćława, czego przyczyną była zapewne niemiła pamięć krakowskich rządów bpa Muskaty († 1320) i króla czeskiego Waćława († 1305). Dopiero za bpa Piotra Wysza (statut z 1396 r.) obchodzono znowu dzień 28 września jako święto obowiązujące, ale tylko w Krakowie i na jego przedmieściach ⁷⁷. Bpa Zbigniewa Oleśnickiego koncepcja czterech głównych patronów Królestwa Polskiego (Wojciecha, Stanisława, Waćława i Floriana) przyniosła pewne wznowienie kultu św. Waćława: statut z 1436 r. rozszerzył jego święto na całą diecezję krakowską i podniósł święto Przeniesienia relikwii (4 marca) do rangi „festum duplex” ⁷⁸;

⁷¹ Fr. Dvornik, *Żywot św. Waćława*, Praga 1929, s. 71; ks. H. Sobeczko, *Kult liturgiczny św. Waćława na Śląsku*, Lublin 1965 (maszynopis w Arch. Wyd. Teol. KUL).

⁷² Władysław Herman związał się sojuszem z cesarzem i z królem Czech; znalazło to m. in. wyraz w jego małżeństwie z Judytą, córką czeskiego Wratysława, a następnie z Judytą Marią, siostrą cesarza Henryka IV (*Historia Polski*, t. I, Warszawa 1958, s. 218).

⁷³ MPH II, 833; *Rocznik traski* pod r. 1142; *Rocznik krakowski* pod r. 1143.

⁷⁴ F. Koper a, *Historia architektury* (Krakowa), „Rocznik Krakowski”, 6 (1904) 82; por. notatkę historyczną St. Krzyżanowskiego na s. 3.

⁷⁵ *Kod. katedry krak.*, I, nr 66.

⁷⁶ Tamże, nr 81, r. 1279.

⁷⁷ SPPP IV, 58.

⁷⁸ Wyd. St. Zachorowski, s. 47; kalendarz *Missale Cracov.* z 1484 r.

suffragium mszału krakowskiego XV w. wymienia go wraz z pozostałymi trzema patronami⁷⁹; w kościele benedyktynów w Orłowie k. Cieszyna poświęcono w 1466 r. ołtarz na cześć m. in. św. Waclawa⁸⁰; relikwiarz, zawierający szczątki św. Wojciecha, a wykonany w 1507 r. przez złotnika Piotra z Poznania dla opactwa w Trzemesznie, jest zdobiony postaciami czterech patronów oraz św. Mikołaja i Leonarda⁸¹.

Kult nie odznaczał się jednak trwalszą żywotnością. Jeśli św. Waclaw figurował wśród naczelných patronów Polski, „to jedynie dzięki pomysłowi Zbigniewa”⁸². Jego święto wrześniowe notują wprawdzie kalendarze wszystkich diecezji polskich, ale tylko jako festum chori; święto Przeniesienia relikwii (4 marca) znajdują: Kraków (od Oleśnickiego „festum duplex”), Gniezno, Poznań, Płock, Włocławek i Wrocław⁸³; piętnastowieczne polskie rękopisy *Złotej legendy* Jakuba de Voragine zawierają wśród (dodawanych) żywotów polskich świętych żywot św. Waclawa⁸⁴, ale wydanie legend w formie lekcji brewiarzowych z 1517 r.⁸⁵ pomija go. Kościołów pod wezwaniem czeskiego Męczennika nie było w Polsce dużo, np. w archidiecezji gnieźnieńskiej tylko 3, w diecezji wrocławskiej również 3 i jedna kaplica⁸⁶, choć wpływy czeskie na Śląsku były od XIV w. silne, co również przejawiało się w formach kultu św. Waclawa: jego święto wrześniowe obchodzono jako festum fori z rangą „duplex” (św. Stanisław ma natomiast „triplex”)⁸⁷; brewiarze śląskie i krakowskie zawierają rymowane oficjum „Adest dies laetitiae”, pochodzące z Czech (XIV w.)⁸⁸; imię Waclaw stało się popularne wśród Piastów śląskich⁸⁹.

Św. Stanisław Bp⁹⁰

Kult Biskupa krakowskiego, który zginął w 1079 r. w zatargu z królem Bolesławem Śmiałym, powstał w Krakowie, w mieście jego działalności (1072—1079) i grobu „in medio ecclesiae s. Venceslai” (od translacji

⁷⁹ J. Korzeniowski, *Zapiski z rękopisów ces. bibl. publ. w Petersburgu*, Kraków 1910, s. 9; cyt. K. Dobrowolski, *Dzieje kultu św. Floriana*, s. 114, przyp. 7.

⁸⁰ MPH V, 935.

⁸¹ Wł. Łuszczkiewicz, „Sprawozd. Kom. do Bad. Hist. Sztuki”, 5 (1896) XXXIX.

⁸² K. Dobrowolski, *Dzieje kultu św. Floriana*, s. 124.

⁸³ *Chronologia polska*, s. 260. Bardzo wcześnie występuje święto wrześniowe w kal. cystersów łądzkich z drugiej poł. XIII w. (Arch. Archidiec. Pozn. nr 26), oraz w brewiarzu franciszkanów śląskich XIII w. (Bibl. Uniw. Wrocław. I Q 252); por. też *Kodeks Gertrudy* XI w. (oba święta) oraz *Missale Antiquissimum* (Bibl. Kap. Gniezno nr 149) XI/XII w. (wrześniowe święto); tamże, s. 188, 193, 202, 205, 216.

⁸⁴ Tłum. i oprac. Janina i Marian Plezia, Warszawa 1955, s. L; M. Plezia, *Od Arystotelesa do Złotej legendy*, Warszawa 1958, s. 439.

⁸⁵ *Legendae sanctorum Adalberti, Stanislai, Floriani inclity regni Poloniae patronorum ac de translationibus eorum in forma leccionum ordinatae...*, Cracoviae 1517, Jan Haller.

⁸⁶ J. Łaski, *Liber beneficiorum archidiec. gnieźń.*, zestawienie wezwań u K. Dobrowolskiego, *Św. Florian*, s. 133; H. Neuling, *Schlesiens Kirchorte*, s. 380.

⁸⁷ *Chronologia polska*, s. 182; J. Jungnitz, *Das Breslauer Brevier und Proprium*, Breslau 1893, s. 59 n.; katalog świąt w mszale z r. 1330/35, Bibl. Uniw. Wrocław M 1151, i liczne kalendarze XIV i XV w.

⁸⁸ Wydała E. Promnitz, Praga 1929.

⁸⁹ J. Bystron, *Księga imion*, s. 341.

⁹⁰ Por. przyp. 20.

w 1088 r.). Tam też napisano jego żywoty, zanotowano działyane cuda i czyniono starania o kanonizację.

Początki kultu sięgają XII w.; z tego czasu pochodzą prawdopodobnie płaskorzeźby w stylu romańskim ze zburzonego (1529 r.) klasztoru św. Wincentego na wrocławskim Olbinie, przedstawiające króla i biskupa; poemat *Carmen Mauri* z XII w. przypisuje zwycięstwo młodszych braci nad Władysławem II pomocy Boga i św. Biskupa; notatka *Rocznika kamienieckiego* „Anno 1079, passus est sanctus Stanislaus episcopus Cracoviensis 3. Ydus Aprilis” zawiera może pierwszy chronologicznie wypadek zastosowania wyrazu „sanctus” do osoby św. Stanisława.

Gdy biskup i kapituła krakowska wszczęli proces kanonizacyjny, papież Innocenty IV wyznaczył w roku 1250 komisję do zbadania cudów. W wyniku procesu wyniósł dnia 8 września 1253 r. biskupa Stanisława na ołtarze. Dnia 8 maja następnego roku podniesiono uroczyste w obecności ksiąg wszystkich dzielnic Polski doczesne szczątki św. Stanisława, umieszczając je w ołtarzu w środku katedry. Od tego roku datuje się oficjalny liturgiczny kult Biskupa krakowskiego. Teksty liturgiczne brano początkowo z komunału i z formularzy św. Wojciecha. Powstały liczne sekwencje mszalne (dotąd ustalono 13 sekwencji, z tych dwie pochodzenia czeskiego i jedna wspólna dla św. Stanisława i św. Wacława) i rymowane oficjum brewiarzowe „Dies adest celebris” z własnymi hymnami. Diecezja krakowska wspomniała św. Stanisława w suffragium mszalnym i odprawiała w czwartki wotywę ku jego czci (statut 1436 r.). Jego święto majowe obchodzono we wszystkich diecezjach polskich (wyjątek: Kamień) jako festum fori (wyjątek: Lubusz); również święto Translacji (27 IX) znajdują wszystkie średniowieczne kalendarze diecezjalne (wyjątek: Kamień), ale tylko Kraków, Płock i Poznań jako święto obowiązujące.

Posiadanie grobu Świętego zapewniło biskupowi krakowskiemu pierwsze miejsce po arcybiskupie. Katedra stała się celem pątników, nadciągających z całej Polski, nawet z Mazowsza, Pomorza i Łużyc. Kult Biskupa przeszedł granice kraju i przyjął się w Czechach, na Węgrzech (w Granie i Pięciukościołach — festum fori), w Rzymie (XIII w.), w Trydencie (od 1429 do ok. 1444 r.) i w klasztorze św. Floriana w Austrii (1325 — XVI w.).

Kult św. Stanisława zaczął zajmować pierwsze miejsce, zwłaszcza w Małopolsce. Za czasów bpa Nankera święto majowe i wrześniowe należą do najwyższej kategorii świąt w diecezji, na Śląsku (XV w.) do rangi „triplex” Statut Jana Grota z 1328 r. nazywa Biskupa „patronus noster celeberrimus”, orędownictwa św. Wojciecha i św. Stanisława wzywa Łokietek w krwawym boju pod Płowcami (27 IX 1331 r., w święto Translacji św. Stanisława). Wizerunek Świętego pojawia się na pieczętkach: kapituły katedry krakowskiej (1264 r.), miasta Krakowa (XIII w.), Leszka Czarnego (1281 r.), biskupów Prandoty (1266 r.), Nankera, Łaskiego i Krzyckiego. W XV/XVI w. ustalają się patronaty: św. Wojciech i św. Stanisław jako główni patronowie Gniezna, św. Stanisław i św. Florian jako dwaj naczelnicy patronowie katedry i diecezji krakowskiej (drzeworyty w księgach liturgicznych od pocz. XVI w.).

Każdy polski pasjonat zawiera legendę o św. Stanisławie; dodawano ją na równi z legendami o św. Wojciechu i św. Florianie do *Złotej legendy* Jakuba de Voragine i drukowano ją w Krakowie 1511 r. i 1517 r. (Haller). Do pieśni „Bogurodzica” dodano w XV w. wiersz o św. Stanisławie,

a hymn „Gaude, mater Polonia” stał się pieśnią o charakterze narodowo-religijnym.

Kościół pod jego wezwaniem budowano w całej Polsce, nie tylko w jednej dzielnicy (np. w *Lib. ben.* Łaskiego 36, na Śląsku 22), ale i na Litwie (katedra), na Spiszu i Orawie oraz na wschodnich rubieżach. Imię Stanisława (Biskupa i Kostki) występuje do dziś bardzo często w księgach metrykalnych. W jego święto majowe wyrusza uroczysta procesja z Wawelu na Skałkę, gdzie sadzawka pod jego imieniem do dziś przyciąga pątników.

Kult św. Stanisława zapuścił głęboko korzenie, stając się kultem ściśle zespolonym z zasięgiem kultury polskiej. „Maximum et celeberrimum est Stanislai nomen maximusque illi honos et cultus ab universis defertur (Długosz, *Opera*, I, 149).

Ś w. J a d w i g a ⁹¹

Kilkanaście lat po kanonizacji św. Stanisława żona śląskiego Piasta Henryka Brodatego, Jadwiga (zmarła w klasztorze cysterek w Trzebnicy, 1243 r.), została zaliczona w poczet Świętych Pańskich (1267 r.), jej święto ustalono na dzień 15 października.

Święto występuje we wszystkich średniowiecznych kalendarzach polskich, w niektórych diecezjach czeskich, niemieckich i w węgierskiej diecezji Gran; na Śląsku od pierwszej poł. XIV w. jako festum fori (katalog świąt w mszale z kościoła św. Marii Magdaleny we Wrocławiu, rps M 1151 Bibl. Uniw. Wrocł.), od ok. 1400 r. z oktawą, w XV w. jako „festum triplex”. Święto Przeniesienia relikwii (25 VIII 1267 r.) kalendarze polskie notują pod 25 VIII (wyjątek: Lubusz — 26 VIII). Cystersi przyjęli święto w roku kanonizacji (1267 r.), od 1269 r. z własnym rymowanym oficjum brewiarzowym „Fulget in orbe dies”, podczas gdy kler diecezjalny posługiwał się dwoma innymi rymowanymi oficjami: „Laetare Germania” (ok. 1350 r.) i „Mundo festus instat dies” Czytania brewiarzowe brano z *Vita maior et minor S. Hedwigis*, powstałej ok. 1300 r. (MPH IV, 501—510). Formularz mszalny posiadał własną orację „Deus gratiae dator” i sekwencje „Consurge iubilans” (XIV w., z zakonu cyst.), „Collaudantes Christum Deum” (XIV w., u augustianów), „Fulget dies” (XV w., Nysa), „Jesu Christe, rex superne” i „Mittit egentibus” (Graduał z 1526 r., z Tyńca?) ⁹².

Liber beneficiorum Łaskiego podaje 13 kościołów pod wezw. Świętej, natomiast średniowieczna diecezja wrocławska liczyła 71 kościołów i kaplic poświęconych Patronce Śląska. Świątynia trzebnicka z grobem Świętej jest odwiedzanym do dziś miejscem pątniczym i należy do przedniejszych sanktuariów tego regionu.

Papież Klemens XI rozciągnął w 1706 r., na prośbę królowej polskiej Marii Kazimiery, święto św. Jadwigi na cały Kościół (17 X, od 1929 r. — 16 X).

⁹¹ Ks. St. Zdanowicz, por. przyp. 19; ks. W. Urban, *Z dziejów kultu św. Jadwigi*, „Wrocł. Wiad. Kościelne”, 3 (1947) 32—36.

⁹² H. Kowalewicz, op. cit., nr 6, 25, 76, 87, 114; na Zachodzie śpiewano w XVI/XVII w. „Alma mater gratiosa” (nr 140).

Św. Świrad i Benedykt⁹³

Św. Świrad i jego towarzysz, św. Benedykt, żyli na przełomie X i XI w. Byli eremitami-misjonarzami w południowej Polsce, w zachodniej Słowacji i Panonii, a św. Świrad prawdopodobnie także na terenach Ołomuńca i Jagru. Pracowali przede wszystkim wśród szerokich rzesz ludu. Świrad (zakonne imię Andrzej) pochodził z ziemi wiślickiej. Już w XI w. powstała *Vita Sanctorum heremitarum Zoerardi confessoris et Benedicti martiris*, napisana przez Maura, bpa Pięciukościołów (od 1036 do ok. 1070), który znał obu mnichów. Kanonizacja nastąpiła w 1083 r. Świrad „zamieszkiwał nad rzeką Dunajcem w pobliżu miejscowości Czchów w diecezji krakowskiej w eremie pod skałą, jaki jeszcze dziś widzimy”, pisał Jan Długosz⁹⁴. W Tropiu w Sądeczyźnie powstał kościół jego imienia (najstarsza wzmianka z 1307 r.), a w mszałach polskich z przełomu XIV na XV w. (mszał z Ołkusa, Bibl. Jag. rps 1258) można spotkać jego święto (16 lipca). W kościele szpitalnym w Oławie na Śląsku św. Świrad miał swój ołtarz, przeniesiony w 1468 r. do kościoła parafialnego. Dokument zaświadcza-jący przeniesienie ołtarza i beneficjum podaje, że Świrad „przez jakiś czas [...] pędził swoje dni eremickiego żywota opodal miejscowości Oława i w jej okolicy”. Biblioteka Seminaryjna w Lublinie posiadała (do pierwszej wojny światowej) zbiór żywotów świętych XV w. z *Vita sancti Andreae Zorardi*⁹⁵. Żywot napisany przez bpa Maurusa został wydrukowany w Krakowie (J. Haller) w 1511 r. Również Baronius (1609) cytuje znaczne partie żywota, a Piotr Skarga tłumaczył w r. 1579 *Vita* bpa Maurusa na język polski. Obecnie diecezje polskie obchodzą święto św. Andrzeja i Benedykta w dniu 13 lipca.

Św. Cyryl i Metody⁹⁶

Cesarz Karol IV († 1378) sprowadził do Pragi na Emaus benedyktyńców chorwackich z ich liturgią w języku słowiańskim i księgami głągoliczki. Jadwiga, żona Jagiełły, myśląc o nawróceniu schizmatycznej Rusi, sprowadziła ich w 1389 r. z Pragi do Krakowa, gdzie osiedlili się przy kościele św. Krzyża na Kleparzu. Ale już za Długosza († 1480) klasztor był w upadku⁹⁷. Z tego czasu pozostał tylko słabo rozwinięty kult św. Cyryla i Metodego, zaliczonych przez bpa Zbigniewa Oleśnickiego do „patroni et apostoli huius regni” z rangą „festum duplex”⁹⁸. Oleśnicki pragnął bowiem, zgodnie ze wzmożonym kultem Świętych w XV w., zapewnić krajowi opiekę i pomoc liczniejszych patronów. Od tego czasu święto 9 marca notują kalendarze XV/XVI w. Gniezna, Krakowa, Płocka, Poznania i Włocławka⁹⁹. Breviarz włocławski z r. 1500 posiada hymn o św. Cyrylu i Me-

⁹³ Por. przyp. 12.

⁹⁴ *Hist. Pol.* I, pod r. 998 (*Opera omnia* X, 158).

⁹⁵ MPH IV, 755.

⁹⁶ Por. przyp. 18.

⁹⁷ J. Długosz, *Hist. Pol.* X, ad 1390 (*Opera omnia* XII, 487 n).

⁹⁸ *Statut z 1446 r.*, wyd. St. Zachorowski, Kraków 1915, s. 50; statut z 1436 r. nie wspomina jeszcze o św. Cyrylu i Metodzie, tamże, s. 47.

⁹⁹ *Chronologia polska*, s. 229; w kalendarzach krakowskich XIV w. dopisano święto później; tamże, s. 149.

todym („Festis praecipuis debita cantica”)¹⁰⁰. W kalendarzu *Missae propriae Patronorum Poloniae* (1605 r.) dzień św. Cyryla i Metodego (10 marca) zaznaczony jest jako święto lokalne w diec. przemyskiej. W *Proprium Wratislaviense* figuruje ich święto (11 marca) od 1852 do ok. 1890¹⁰¹. W obecnym *Proprium Poloniae* diec. opolska czci Apostołów Słowian dnia 7 lipca jako drugorzędnych patronów Śląska Opolskiego.

Ś w. O t t o¹⁰²

Biskup Bambergu, Apostoł Pomorza (1124/25, 1128), zmarł w 1139 r. (grób w kościele św. Michała w Bambergu), kanonizowany w 1189 r.; był czczony tylko w diec. kamieńskiej, gdzie jego święto (1 X) obchodzono jako festum fori (XIV w.) i z oktawą. W brewiarzu poznańskim z 1500 r. miał komemorację. Od r. 1865 pomorska część diec. wrocławskiej, a od 1891 cała diec. wrocławska przyjęła jego święto (3 VII). W diec. kamieńskiej (XV w.) miał własne oficjum, częściowo rymowane z własnym hymnem „Dies nunc celebris” i z lekcjami wyjętymi z *Ebbonis Vita Ottonis*. W obecnym *Proprium Poloniae* tylko diecezja gorzowska obchodzi jego święto jako festum 3 classis, natomiast teren pomorski tej diecezji jako festum 1 classis.

Ś w. B r u n o n B o n i f a c y¹⁰³

W średniowiecznych kalendarzach polskich nie spotykamy śladu kultu św. Brunona, autora żywotów św. Wojciecha i Pięciu Braci Męczenników oraz listu do ces. Henryka II w obronie pokoju między cesarzem i Bolesławem Chrobrym. Wraz z towarzyszami poniósł śmierć męczeńską na pograniczu kraju Prusów i Jadźwingów (1009 r.). Obecnie obchodzi się jego święto dnia 15 lipca (3 cl.).

4. KULTY NOWSZE

Od XVI w. przybył Polsce szereg błogosławionych i świętych, cieszących się częściowo już od wieków opinią świętości i kultem ludu, zatwierdzonym dopiero później przez Stolicę Apostolską drogą beatyfikacji, kanonizacji albo tylko dekretem papieskim. Podamy ich według kolejności roku zatwierdzenia kultu.

¹⁰⁰ *Viaticum Vladislaviense*, impr. Nurembergae 1500; por. Fr. Grivec, *ŚŚ. Cyryl i Metody Apostołowie Słowian*, przeł. ks. Jan Korzonkiewicz, Kraków 1930, s. 214.

¹⁰¹ J. Jungnitz, *Brevier*, s. 94.

¹⁰² J. Petersohn, *Das Breviarium Caminense*, s. 77—91 (oficjum rymowane); ks. J. Nowacki, *Kościół katedralny w Poznaniu*, s. 759; J. Jungnitz, *Das Breslauer Brevier*, s. 100; *Analecta hymnica*, t. 11, s. 210, nr 385 (hymn); tamże, t. 28, s. 103 nn., nr 37 (oficjum); *Ebbonis Vita Ottonis*, wyd. Ph. Jaffè, [W:] *Bibl. rer. Germ.*, t. V, Berolini 1869, s. 590 nn.; wyciągi w MPH II, 32—70.

¹⁰³ J. Widajewicz, *Bruno z Kwerfurtu*, *Pol. Słown. Biogr.*, III (1937) 24—26; MPH I, 184—222; MGH SS IV, 596—612 (żywot św. Wojciecha napis. przez św. Br.);

Ś w. J a c e k ¹⁰⁴

Pochodził ze śląskiej linii Odrowążów (Kamień Śląski), wstąpił do zakonu dominikanów, zmarł w 1257 r.; jego grób znajduje się w kościele dominikańskim w Krakowie. Ok. 1350 r. dominikanin krakowski, lektor Stanisław, napisał żywot św. Jacka (MPH IV, 818—903). W 1527 r. pap. Klemens VII pozwolił wszystkim klasztorom dominikańskim prowincji polskiej obchodzić jego święto w dniu 16 VIII. Od 1540 r. za zezwoleniem pap. Pawła III przyjęły święto kościoły katedralne i kolegiackie diec. gnieźnieńskiej, krakowskiej, wrocławskiej, poznańskiej i płockiej. W 1542 r. Stolica Apostolska zatwierdziła własne oficjum wotywnie (w czwartki) dla dominikanów polskich, choć kanonizacja nastąpiła dopiero w 1594 r. Diecezja katowicka i opolska obchodzą obecnie jego święto dnia 17 VIII i czczą go jako Patronus principalis.

Ś w. K a z i m i e r z ¹⁰⁵

Syn króla Kazimierza Jagiellończyka, uczeń Jana Długosza, zmarł dnia 4 III 1484 w Grodnie, mając lat 25. Zwłoki przewieziono do katedry wileńskiej w 1518 r. Król Zygmunt Stary rozpoczął w Rzymie starania celem kanonizacji królewicza. Pap. Leon X przysłał do Polski swego legata, bpa Zachariasza Ferreri, dla przeprowadzenia wstępnych badań. W wyniku przesłuchiwań świadków napisał on życiorys Kazimierza (*Vita S. Casimiri*), wydany w 1521 r. w Krakowie. W tym samym roku nastąpiła prawdopodobnie kanonizacja Świętego. Biskup płocki Erazm Ciołek, który miał przewieźć dokument papieski do Polski, umarł w Rzymie i papiery podobno zaginęły. Dlatego spotykamy nadal w aktach kapituły wileńskiej wzmianki o funduszach znajdujących się „w skarbcu św. (divi) Kazimierza” i przeznaczonych na przeprowadzenie kanonizacji (1 II 1521, 20—23 XI 1523, 5 i 7 X 1525). Dnia 13 VII 1601 r. kapituła otrzymała bulę Klemensa VIII, nadającą odpusty na uroczystość św. Kazimierza. W następnym roku ten sam papież zarządził jego oficjalny kult w Polsce i na Litwie oraz posłał poświęconą chorągiew z wizerunkiem Świętego do Wilna, gdzie powitano ją uroczystie 10 V 1604 r. Dwa dni później bp Woyna poświęcił kamień węgielny pod kościół św. Kazimierza przy rynku wileńskim. W latach 1623 i 1636 przeniesiono relikwie w obręb katedry, najpierw do kaplicy Gasztołdowej (wówczas zwanej Chodkiewiczowską), a następnie do nowej kaplicy, zbudowanej przez królów Zygmunta III i Władysława IV Święto: 4 III.

MPH IV, 383—428; MGH SS IV, 709—738 (żywot Pięciu Braci Męczenników napisany przez św. Br.); MPH I, 223—228 (list św. Br. do ces. Henryka II); J. Dąbrowski, op. cit., s. 248 (s. v.).

¹⁰⁴ Por. przyp. 11; T. Manteuffel, art. w *Pol. Słown. Biogr.*, X (1963) 263 n.; J. Dąbrowski, op. cit., s. 98—101.

¹⁰⁵ B. Stasiowski, art. w *LThK* VI (1961) 12 (bibliogr.); F. Papée, *Św. Kazimierz królewicz polski*, Lwów 1902; *Kościół Zamkowy czyli katedra wileńska*, cz. III: *Streszczenie aktów kapituły wileńskiej*, opr. ks. J. Kurczewski, Wilno 1916, s. 551 (wykaz osób, s. v.); tegoż, *Biskupstwo Wileńskie*, Wilno 1912, s. 555 (s. v.); Wł. Zahorski, *Katedra Wileńska*, Wilno 1904, s. 218 (s. v.).

Św. Stanisław Kostka¹⁰⁶

Urodzony w 1550 r. w Rostkowie na Mazowszu; pochodził z rodu Kostków. W 1567 r. wstąpił w Rzymie do zakonu jezuitów, gdzie już 15 sierpnia następnego roku zmarł jako nowicjusz. W 1670 r. został beatyfikowany, a w 1726 r. kanonizowany. Jest czczony jako drugorzędny patron Polski. Święto: 13 XI. Relikwie w kościele św. Andrzeja w Rzymie.

Bł. Salomea¹⁰⁷

Córka Leszka Białego, siostra Bolesława V Wstydlivego, żona Kolumana, księcia węgierskiego i króla halickiego. Po śmierci męża (1241 r.) wróciła do Polski, przyjęła w 1245 r. regułę św. Franciszka, przebywając w nowo powstałym klasztorze klarysek w Zawichoście, przeniesionym (1257 r.) z powodu ciągłego niebezpieczeństwa najazdów litewskich, ruskich czy tatarskich do Skały niedaleko Krakowa. Tam zmarła 10 XI 1268 r. Kilka miesięcy później przeniesiono relikwie do kościoła franciszkańskiego w Krakowie i zaczęto spisywać *Miracula* (1268—1273) i żywot Salomei (MPH IV, 770—796), zapewne celem wszczęcia procesu kanonizacyjnego. Nie wiemy jednak nic o takim procesie; starania wznowiono dopiero w XVII w., ale otrzymano w 1673 r. tylko pozwolenie na obchodzenie w Polsce i w całym zakonie franciszkańskim święta Salomei dnia 17 listopada; do formalnej beatyfikacji nie doszło ani wówczas, ani przy ponownych staraniach w 1749 r.

Bł. Szymon z Lipnicy¹⁰⁸

Pochodzi z Lipnicy nad Uszwią, niedaleko Bochni. Urodzony ok. 1420 r.; studiował w Krakowie, gdzie uzyskał bakalaureat. W 1457 r. wstąpił w Krakowie do zakonu franciszkańskiego (bernardynów), tam zmarł w czasie zarazy 18 lipca 1482 r. Relikwie są w kościele bernardynów u stóp Wawelu. Po śmierci spisywano cuda i żywot „nedum prosayce sed et ritmycze” (J. de Komorowo). Za zgodą pap. Innocentego VIII (1484—1492) przeniesiono w 1488 r. relikwie do kamiennego sarkofagu poza chórem kościoła, by ułatwić licznym pątnikom przystęp do grobu. W latach 1520—1584 zaniechano spisywania cudów Szymona. Po 1605 r. zarząd prowincji otworzył relikwie, od 1609 r. wszczęto starania o beatyfikację (1609 kard. Maciejowski i Zygmunt III, 1636 Władysław IV). Powstały nowe żywoty: 1611/12 Adama Miecznikowskiego, 1636 Skrobkowiec. Dnia 24 II 1685 wyszedł dekret beatyfikacyjny. Święto: 18 VII.

Bł. Kinga (Kunegunda)¹⁰⁹

Córka króla węgierskiego Beli IV, siostra błog. Jolanty, żona księcia Bolesława Wstydlivego. Po śmierci męża (1279 r.) wstąpiła do założonego

¹⁰⁶ K. A. Kneller, art. LThK IX (1937) 772 n.; tegoż art. w „Zeitschr. f. Aszese u. Mystik”, 1 (1926) 103—120.

¹⁰⁷ Por. przyp. 7; J. Dąbrowski, op. cit., s. 95 n.

¹⁰⁸ T. Glemma, art. w LThK IX (1937) 576 n. (bibliogr.).

¹⁰⁹ Por. przyp. 8; J. Dąbrowski, op. cit., s. 96—98.

przez siebie klasztoru klarysek w Starym Sączu, gdzie zmarła 24 lipca 1292 r. W latach 1317—1329 powstał, napisany przez franciszkanina, *Żywot błog. Kingi* (MPH IV, 662—731) oraz zbiór *Miracula* (MPH IV, 732—744) spisany w 1329 r. Jednak dopiero w 1591 r. podniesiono relikwie, a w 1690 r. uzyskano beatyfikację. W 1715 r. została ogłoszona patronką Polski i Litwy. Święto: 24 VII.

Bł. Czesław¹¹⁰

O pochodzeniu i młodości błog. Czesława nie doszły nas żadne wiadomości. Dopiero legenda z końca XV w. (Wrocław), a zwłaszcza żywot pióra O. Abrahama Bzowskiego pt. *Tutelariss Silesiae* (Kraków, 1606) nazywają go bratem św. Jacka, wszystkie natomiast inne źródła — jedynie jego towarzyszem. Należał do kleru krakowskiego, był kanonikiem-kustoszem kolegiaty sandomierskiej. W 1219 r. biskup krakowski Iwo udał się do Rzymu, zabierając ze sobą m. in. swego krewniaka Jacka oraz Czesława i Hermana. W Rzymie zetknęli się ze św. Dominikiem, z którego rąk przyjęli habity zakonne (1220 r.). Zostali z kolei skierowani do Bolonii, gdzie znajdował się najważniejszy klasztor nowego zakonu. Wracając (1221 r.) do kraju, założyli klasztory we Fryzaku w Karyntii i w Pradze, w której Czesław następnie kilka lat pracował, aż w 1225 r. przeniósł się do Wrocławia, gdzie zakon otrzymał od bpa Wawrzyńca poaugustiański kościół św. Wojciecha. W czasie najazdu tatarskiego (1241 r.) schronił się Czesław do grodu na wyspie tumskiej. Dnia 17 lipca następnego roku zmarł. Niecałe sto lat po śmierci, w 1330 r., bp Nanker podniósł relikwie Czesława z grobu, umieszczając je w osobnej kaplicy. O łaskach doznanych za jego wstawiennictwem wspomina *Żywot św. Jacka* (MPH IV, 818—903), napisany przez lektora Stanisława († 1365). W 1469 i 1607 r. dokonano rozpoznania relikwii. Z XV w. zachowało się oficjum o św. Czesławie, ułożone przez O. Pawła Meysnera na święto 15 lipca. Reformacja zatrzymała dalszy rozwój jego czci, rozbudzonej ponownie dopiero na pocz. XVII w. przez przeora wrocławskiego, Abrahama Bzowskiego (1607 rozpoznanie relikwii, 1606 żywot pt. *Tutelariss Silesiae*). Sto lat później, w 1713 r., Klemens XI zatwierdził kult błog. Czesława dla diecezji wrocławskiej i całego zakonu dominikańskiego. Niedługo potem również i inne diecezje polskie przyjęły jego święto. W 1723 r. przeniesiono relikwie do nowej, bogato przyozdobionej kaplicy, która z pożogi wojennej w 1945 r. ocalała nietknięta, podczas gdy kościół św. Wojciecha legł w gruzach. Obecnie wszystkie diecezje Polski obchodzą jego święto w dniu 20 lipca.

Św. Jan Nepomucen¹¹¹

Kapłan, diecezji praskiej, od 1389 r. wikariusz generalny arcybiskupa Jana VI z Genzenstein; w 1393 r. uwięziony przez króla Wacława i zatopiony po torturach w Wełtawie. Źródła XV w. (Ebendorfer, Židek)

¹¹⁰ O. J. Woroniecki OP, *Błogosławiony Czesław dominikanin*, Opole 1947; J. Gottschalk, art. w LThK II (1958) 997 n. (bibliogr.); M. Niwiński, art. w *Pol. Słown. Biogr.*, IV (1938) 357.

¹¹¹ J. Weisskopf, art. w LThK V (1960) 1065.

podają jako przyczynę śmierci zachowanie tajemnicy spowiedzi św. Kult dozwolony od 1721 r., w 1729 r. kanonizacja. Czczony jako patron od powodzi i niewinnych podejrzeń. Jego figura (pierwsza z 1693 r. na moście Karola w Pradze) często spotykana w Polsce. Jego święto (16 V) od 1743 r. w *Proprium Wratislaviense* („dupl.”), od 1858 „dupl. maius”, od 1861 r. „dupl.” II cl. cum octava. Obecnie diecezje: wrocławska, opolska i katowicka, obchodzą jego święto 21 maja jako festum 3 cl.

Bł. Jan z Dukli¹¹²

Urodzony ok. 1410 r. w Dukli; żył prawdopodobnie przez pewien czas jako pustelnik, po czym wstąpił (po r. 1430) do franciszkanów. Ok. 1463 r. przeszedł do obserwantów (bernardynów). Przebywając od 1470 r. we Lwowie słynął jako kaznodzieja i spowiednik. Umarł 29 IX 1484 r. Lwów czcił go jako obrońcę miasta przed Tatarami (1474, 1648). W 1529 r. dokonano rozpoznania relikwii, które umieszczono w osobnym sarkofagu. Spisane przez współbraci cuda zaginęły w czasie najazdów Turków i Tatarów. W 1608 r. miało miejsce drugie rozpoznanie relikwii, które umieszczono przy budowie nowego kościoła pod mensą wielkiego ołtarza. Bojański zaczął zbierać materiały do beatyfikacji. Damirski († 1676) napisał życiorys Jana po łacinie (1672 r.) i po polsku (1676 r.) pt. *Thaumaturgus — Cudotwórca*. Beatyfikacja nastąpiła jednak dopiero w 1735 r. Od 1739 r. błóg. Jana zaliczano do patronów Królestwa Polskiego. Przygotowaniom do kanonizacji przeszkodziły zabory. Od 1948 r. wznowiono starania. Święto: 1 X (3 cl.).

Bł. Władysław z Gielniowa¹¹³

Urodzony w 1440 r. w Gielniowie, pow. przysuski, woj. kieleckie. Uczeń Akademii Krakowskiej, wstąpił w 1462 r. do zakonu bernardynów. Wybitny kaznodzieja, twórca polskich pieśni nabożnych, które śpiewał przed i po kazaniu razem z ludem. Umarł 5 maja 1505 r. w Warszawie, gdzie pochowano go w kościele bernardynów. Liczne cuda spisywano do 1522 r. W 1572 r. bp Karnkowski (wówczas włocławski) dokonał uroczystego podniesienia relikwii Władysława. Na początku XVII w. W. Morawski ogłosił *Opisanie* życia Władysława i zbierał materiały do beatyfikacji (*Lucerna perfectionis* 1633 r.). Beatyfikacja nastąpiła jednak dopiero w 1750 r. Trzy lata później ogłoszono Władysława patronem Królestwa Polskiego i miasta Warszawy. Święto: 25 IX (3 cl.).

Bł. Wincenty Kadłubek¹¹⁴

Urodzony ok. r. 1150 pod Opatowem, kapłan diec. krakowskiej; studiował w Bolonii (St. Kętrzyński) albo w Paryżu (Balzer, Kiełtyka), gdzie ok. 1183 zdobył tytuł magistra. Po powrocie był prawdopodobnie notariuszem Kazimierza Sprawiedliwego; objął następnie (po 1194 r.) probo-

¹¹² Por. przyp. 14.

¹¹³ B. Stasiewski, art. w LThK VI (1961) 728; K. Kantak, *Bernardyni polscy*, t. I, Lwów 1933, s. 130—132, 251 n.

¹¹⁴ Por. przyp. 15; J. Dąbrowski, op. cit., s. 70—74.

stwo (praepositus) świeżo konsekrowanej (1191 r.) kolegiaty w Sandomierzu, a po śmierci bpa Pełki (1207 r.) biskupstwo krakowskie. Po dziesięcioletnich rządach wstąpił w 1218 r. do zakonu cysterskiego w Jędrzejowie, gdzie ukończył swoją kronikę (MPH II, 193—448). Tam też zmarł w 1223 r. i został pochowany. W 1633 r. dokonano rozpoznania relikwii. Dziesięć lat później ukazało się Szymona Starowolskiego *Życie i cuda sługi Bożego Wincentego Kadłubka*. W 1681 r. król Jan Sobieski wraz z biskupami polskimi przedłożył Stolicy Apostolskiej prośbę o kanonizację Wincentego. Beatyfikacja nastąpiła w 1764 r. Relikwie w Jędrzejowie, w katedrze sandomierskiej (od 1845 r.) i krakowskiej (w kapł. św. Andrzeja, od czasów kard. Puzyny († 1911 r.). Święto 8 III, w diec. sandomierskiej 8 X, obecnie w całej Polsce 9 X (3 cl.).

Ś w. J a n K a n t y ¹¹⁵

Jan Wacłęga z Malca pod Kętami urodził się 23 VI 1390 r. Studiował w Krakowie, gdzie zdobył w 1443 r. stopień magistra teologii i następnie przez długie lata wykładał. Umarł 24 XII 1473 r. Pochowano go w kościele św. Anny. Już od 1475 r. zaczęto spisywać cuda zdziałane przy jego grobie (MPH VI, 481—533). W 1603 r. w obecności bpa Bernarda Maciejewskiego wydobyto relikwie Jana z grobu i umieszczono na ołtarzu. Pap. Innocenty XII pozwolił w 1680 r. na mszę św. i oficjum brewiarzowe, mimo że dekret beatyfikacyjny wyszedł dopiero 10 lat później. W 1737 r. ogłoszono Jana patronem Królestwa Polskiego i Litwy. Kanonizacja nastąpiła w 1767 r. Święto jego — 20 X zostało umieszczone w kalendarzu Kościoła powszechnego. *(wymieniono w 23 XII 1969 r.)*

Bł. J a k u b S t r e p a ¹¹⁶

Urodzony ok. 1340 r., wstąpił do zakonu franciszkańskiego. W 1378 r. został gwardianem w Krakowie, następnie pracował jako wędrowny misjonarz na Rusi i Wołoszczyźnie, w latach 1385—1388 był gwardianem we Lwowie, od 1391 r. arcybiskupem lwowskim. Umarł 20 X 1409 r. i został pochowany w kościele franciszkańskim pod wezw. św. Krzyża. W 1619 r. znaleziono jego zapomniany grób i dokonano rozpoznania relikwii. Po zamknięciu kościoła franciszkańskiego (1785 r.) przeniesiono relikwie do katedry. W 1790 r. wyszedł dekret beatyfikacyjny. Święto dawniej 1 czerwca, obecnie 21 X (3 cl.).

Bł. S a d o k i T o w a r z y s z e ¹¹⁷

Dominikanin, który jeszcze za życia św. Dominika († 1221 r.) wstąpił w Bolonii do jego zakonu. Zorganizował pierwsze klasztory dominikańskie na Węgrzech i prowadził misje wśród pogańskich Kumanów. Został przeorem konwentu przy kościele św. Jakuba w Sandomierzu. Zginął śmiercią męczeńską wraz z 48 dominikanami w czasie najazdu Tatarów,

¹¹⁵ Ks. M. Rechowicz, art. w *Pol. Słown. Biogr.*, X (1963) 456 n.

¹¹⁶ Por. przyp. 10.

¹¹⁷ G. Löhr, art. w *LThK IX* (1937) 70; anon. art. w *Podr. enc. kośc.* 35—36 (1912) 11.

dnia 2 czerwca 1260 r. Długosz podaje (*Hist. Pol.* VII, ad a. 1259), że pap. Aleksander IV († 1261) udzielił kościołowi NMP (kolegiacie) w Sandomierzu specjalnego odpustu oraz że 2 czerwca liczne rzesze przybywają do Sandomierza celem uczczenia relikwii Męczenników zabitych przez Tatarów. Długosz nie wymienia jednak błog. Sadoka i jego towarzyszy, ale myśli o wszystkich zabitych podczas owego napadu. Kult błog. Sadoka i jego współbraci zatwierdził dla zakonu dominikańskiego pap. Pius VII († 1823 r.). Obecnie wszystkie diecezje Polski obchodzą ich święto 2 VI (3 cl.).

Bł. J o l e n t a (H e l e n a) ¹¹⁸

Córka króla węgierskiego Beli IV, młodsza siostra błog. Kingi, żona Bolesława, księcia kaliskiego i wielkopolskiego. Po śmierci męża († 1279) wstąpiła do klasztoru klarysek w Gnieźnie. Tam zmarła ok. 1298 r. Jolenta została beatyfikowana dopiero w 1827 r. W 1834 r. rząd pruski zniósł klasztor klarysek, dlatego przeniesiono z końcem XIX w. relikwie do pozostałej kaplicy kościoła klaryskiego, stanowiącej od r. 1928 część przebudowanego sąsiedniego kościoła franciszkanów. Święto obecnie 15 czerwca (3 cl.).

Bł. B r o n i s ł a w a ¹¹⁹

Norbertanka w klasztorze na Zwierzyńcu w Krakowie. Umarła 29 VIII 1259 r. Autor *Żywotu św. Jacka* (pisanego ok. 1350 r.) wspomina o jej wizji w dniu śmierci Świętego (15 VIII 1257 r.; MPH IV, 866n., por. Długosz, *Hist. Pol.* VII, ad a. 1257). Cześć jej szerzyła się w w. XVII i XVIII (wzywana w czasie zarazy). Papież Grzegorz XVI zatwierdził w 1839 r. kult błogosławionej dla diec. krakowskiej i wszystkich klasztorów norbertańskich (ówczesne święto — 7 IX). W 1851 r. wprowadzono jej święto w diec. wrocławskiej. Obecnie obchodzi się je dnia 1 IX (3 cl.). Diecezja opolska czci ją jako swoją drugorzędną patronkę (2 cl.), bo od XVII w. uważa się bł. Bronisławę za krewną pochodzącego z Kamienia Śląskiego św. Jacka.

Bł. J a n S a r k a n d e r ¹²⁰

Urodzony 20 XII 1576 r. w Skoczowie na Śląsku Cieszyńskim, studiował w Ołomuńcu i w Pradze, gdzie zdobył tytuł doktora filozofii. Po otrzymaniu święceń kapłańskich pracował w duszpasterstwie w diec. ołomunieckiej, od 1616 r. jako proboszcz w Holeszowie na Morawach. W czasie powstania czeskiego przebywał w Polsce, m. in. w Częstochowie,

¹¹⁸ J. Dąbrowski, op. cit., s. 98; O. Balzer, *Genealogia Piastów*, Kraków 1895, s. 233; W. Forster, art. w LThK V (1960) 1111 n. (bibliogr.); O. Łoszczyńska, art. w *Pol. Słown. Biogr.*, XI (1965) 264 n.

¹¹⁹ M. Andrusikiewicz, *Bł. Bronisława*, Lwów 1926; S. Maria, *Bł. Bronisława w promieniach chwały*, Kraków 1931. Brak krytycznego opracowania.

¹²⁰ Tenora i Foltynovsky, *Bł. Jan Sarkander*, Olomouci 1920; J. Kux, *Geschichte der königlichen Hauptstadt Olmütz bis zum Umsturz 1918*, Reichenberg—Olmütz 1937, s. 177 nn., 330 nn.; A. Zimmermann, *Sarkander Johann*, LThK IX (1937) 184 n.

Krakowie i Rybniku. Po powrocie aresztowany przez husytów, zmarł w Ołomuńcu po strasznych torturach dnia 17 III 1620 r. Proces beatyfikacyjny, rozpoczęty w 1721 r., ukończono dopiero w 1860 r. Relikwie spoczywały z początku w kościele parafialnym pod wezw. NMP w Ołomuńcu. Z powodu zamknięcia tego kościoła na rozkaz ces. Józefa II w 1785 r. przeniesiono je do kościoła św. Michała, a stamtąd po beatyfikacji (1860) do katedry św. Waćława. Święto 17 III, w Polsce obecnie 30 V (3 cl.).

Ś w. A n d r z e j B o b o l a ¹²¹

Urodzony ok. 1591 r., pochodzi z możnej rodziny herbu Leliwa. Po ukończeniu studiów humanistycznych i retoryki wstąpił w Wilnie w r. 1611 do zakonu jezuitów. W 1622 r. otrzymał święcenia kapłańskie z rąk bpa E. Wołłowicza. Pracował jako kaznodzieja i wychowawca młodzieży (sodalicje mariańskie) w Nieświeżu (1622—1624), Wilnie (1625—1630), Płocku (1633—1635), Łomży (1637—1642, prefekt studiów), następnie również jako misjonarz ludowy w Wilnie i Pińsku (1643—1657). Pochwycony przez Kozaków i okrutnie zamęczony za liczne nawracanie wyznawców prawosławia, zmarł 16 maja 1657 r. w Janowie Poleskim. Zwłoki jego przewieziono do Pińska i pochowano w krypcie pod kościołem jezuitów. W 1702 r. odnaleziono je, zachowane od zepsucia. Odtąd począł się szerzyć kult Andrzeja w Polsce, Austrii i w Niemczech. Rozpoczęty w 1727 r. proces kanoniczny doprowadził do beatyfikacji dnia 5 VII 1853 r. Kanonizacja nastąpiła za pontyfikatu Piusa XI dnia 17 IV 1938 r. Dzięki staraniom papieża przewieziono relikwie z muzeum w Moskwie do Rzymu, skąd w czerwcu 1938 r. w uroczystym pochodzie przeniesiono je do Warszawy. Święto w kalendarzu polskim 16 V (3 cl.).

Ś w. K l e m e n s M a r i a H o f b a u r ¹²²

Urodzony 26 XII 1751 r. w Tasowicach na Morawach. Był czeladnikiem piekarskim, wstąpił w 1784 r. w Rzymie do zgromadzenia redemptorystów. Wysłany przez św. Alfonsa założył pierwszy w Polsce klasztor tego zakonu przy kościele św. Benona w Warszawie (stąd zwano ich w Polsce benonitami); ojcowie pracowali tam w latach 1787—1808, aż do wydalenia ich z W. Ks. Warszawskiego. Klemens przeniósł się do Wiednia, gdzie 15 marca 1820 zmarł (relikwie od 1862 r. w kościele Maria Stiegen). Beatyfikacja w 1888 r., kanonizacja w 1909 r. Święto w Polsce 15 marca (comm.).

B ł. M e l c h i o r G r o d z i e c k i ¹²³

Urodzony w 1584 r. w Cieszynie, wstąpił w 1603 r. do zakonu jezuitów, objął w 1614 r. kierownictwo kolegium św. Waćława w Pradze. Od 1618 r. kaznodzieja w Koszycach. Po zdobyciu miasta przez G. Rakoczego dla

¹²¹ Ks. J. Popłatek TJ, art. w *Pol. Słown. Biogr.*, I (1935) 101 n.

¹²² *Monumenta Hofbaueriana*, O. Wł. Szoldrski CSSR (wyd.), 15 t., Toruń—Kraków—Rzym 1915—1951; E. Hosp, art. w *LThK V* (1960) 413 n.

¹²³ Th. v. Bogyay, *Kaschauer Martyrer*, *LThK VI* (1961) 10 (bibliogr.); M. Bartynowski, art. w *Podr. enc. kośc. Chełm.*, XIII—XIV, 351 nn.

Betlen Gabora w 1619 r. został przez kalwinów uwięziony i skazany wraz z kanonikiem Markiem Stefanem Kriżem (Crisinus) i jezuitą Stefanem Pongraczem na śmierć. Umarł 7 września 1619 r. Relikwie (od 1784 r.) w kościele urszulanek w Tyrnowie. Beatyfikacja w 1905 r. Święto w Polsce: 7 września (3 cl.).

Bł. Bogumił Piotr¹²⁴

W kościele św. Trójcy w Dobrowie nad Wartą lud Wielkopolski czci od wieków relikwie błog. Bogumiła. Wincenty Kot, abp gnieźnieński, wydał w 1443 r. rozporządzenie dotyczące ofiar składanych przy grobie św. Bogumiła (ad tumbam sancti Bogumili). Równocześnie polecono spisywać „signa, quae fiunt” przy jego grobie. Rozporządzenie wznowiono w 1462 r. Gdy w latach 1647—1651 przeprowadzono proces informacyjny, stwierdzono, że kiedyś już dokonano przeniesienia relikwii do sarkofagu znajdującego się w kościele, że na kratach, otaczających grobowiec, wisiały liczne wota, a na ścianach kościoła laski i kule, zawieszane przez uzdrowionych z choroby lub kalectwa; że istniały stare obrazy oraz krótki żywot z 1584 r., że do „eremu Bogumiła”, położonego na wyspie Warty niedaleko Dobrowa, przychodzą w dniu 12 czerwca tłumy, stawia się ołtarz, na którym składają chleby, sery i jaja; że przed laty abp Uchański († 1581) otworzył trumnę w kościele dobrowskim i wyjął z niej złotą blachę z napisem (o przeniesieniu relikwii?), mitrę i pierścień biskupi. W 1651 r. uchwalono przesłać akta procesu do Rzymu i starać się o kanonizację, do której jednak nie doszło. Gdy później kościół w Dobrowie był zagrożony przez wody Warty, przeniesiono w 1668 r. relikwie do kolegiaty w Uniejowie. Kult zatwierdzono dopiero w 1925 r. Część relikwii zwrócono wówczas kościołowi w Dobrowie. Obecnie diecezje polskie obchodzą święto błog. Bogumiła dnia 10 czerwca (3 cl.).

Kim był Bogumił? Obrazy XVI/XVII w., wspomniany *Żywot z 1584 r.*, dziełko Marcina Baroniusa o eremitach polskich (Kraków 1610), *Vita s. Bogumili* gnieźnieńskiego historyka Stefana Damalewicza (Roma 1661) podnoszą dwa zasadnicze elementy: że był arcybiskupem gnieźnieńskim oraz eremitą-cudotwórcą. Wł. Semkowicz utożsamia Bogumiła z abpem Piotrem XII w. (co wg Z. Kozłowskiej-Budkowej jest niepewne); T. Wojciechowski umieścił go w XI w. († 1092); Gieysztor uważa za najbardziej prawdopodobne, że: „Bogumił pustelnik nigdy nie był arcybiskupem, a żył na przełomie XII i XIII w.” *Proprium Poloniae* natomiast zawiera święto błog. Bogumiła Piotra, biskupa i wyznawcy, przyjmuje więc tezę Wł. Semkowicza, uwzględnioną również w dekrete beatyfikacyjnym.

W związku ze zbliżającym się Millenium Chrztu Polski rozpoczęto szereg procesów o beatyfikację lub kanonizację świątobliwych postaci dalekiej i bliskiej przeszłości, będących dojrzałym owocem wiary chrześcijańskiej pierwszego tysiąclecia w Polsce.

¹²⁴ T. Wojciechowski, *Szkice historyczne*, s. 97 nn., 356 n.: uzupełnienia bibliogr.: Z. Kozłowska-Budkowa, art. w *Pol. Słown. Biogr.*, II, 200 n.; Wł. Semkowicz, *Ród Pałuków*, 1907, s. 244 nn.

LE CULTE DES SAINTS EN POLOGNE

Cette courte synthèse fait d'abord le point sur les recherches en cette matière dans notre pays. Après avoir constaté que la plupart des cultes de Saints n'ont pas encore fait l'objet d'études critiques (1), l'auteur traite de certains d'entre eux (2) qui furent apportés de l'Occident avec les livres liturgiques et qui jouèrent un rôle de quelque importance dans la piété individuelle (rois, princes et autres). Le culte des Saints polonais ou de ceux qui furent liés à la Pologne par leur vie et leur activité ou dont on possède des reliques dans le pays fait ensuite l'objet d'un examen plus approfondi (3): St. Adalbert — Voyteh, les Cinq Frères Martyrs, St. Florian, St. Venceslas, St. Stanislas, Ste. Hedvige, les Sts. Svirad et Benoit, Cyrille et Méthode, Otton, Bruno de Querfurt. Enfin (4), l'article s'achève par une brève présentation des divers saints et bienheureux dont la sainteté, d'abord reconnue par le peuple, fut sanctionnée du XVIe au XXe siècle par le S. Siège par voie de décret, de béatification ou de canonisation.